Inventarizace kulturní krajiny cisterciáckého kláštera Vyšší Brod

r. 1259 - doposud

Poděkování za spolupráci všem dalším členům inventarizačního týmu a také podporovatelům zpracování inventarizace v rámci záměru „Cisterscapes - Cistercian landscapes connecting Europe“, jmenovitě pak Mgr. Muškové, Mgr. Richterové, BcA. Ó Súilleabháin Špalkové, p. Benešovi, Mag.phil.Francovi, JUDr. Gebrovi, ing. Mičanovi a p. Trojákovi.

Absolutní dík ale patří cisterciákům z Cisterciáckého opatství Vyšší Brod. Nejen těm současným s panem převorem p. Justinem Berkou O.Cist v čele, ale i všem předchozím generacím, které se od roku 1259 doposud zasloužili o nejen o kultivaci klášterní krajiny, ale i kultivaci širšího regionu po stránce kulturní a duchovní, hodnou následování.

ing. Marta Krejčíčková

koordinátorka inventarizace

Obsah

Úvod 5

Přírodní prostor 6

Topografie 6

Geomorfologie a půdní profil 8

Hydrologie 9

Klima a vegetace 10

Dějiny kulturní krajiny 11

Raný a vrcholný středověk až do založení kláštera 11

Založení kláštera 12

Období rozkvětu kláštera 13

Druhý rozkvět 15

Sekularizace na konci 18. století a následné státní církevnictví 16

Zlatý věk kláštera Vyšší Brod 17

Klášter za 1. republiky a po zrušení nacisty 1938(41) až 1945 19

První kroky k obnově klášterního života po 2. světové válce po druhé zrušení 1950 až 1990 20

Obnova klášterního života po pádu komunismu r. 1989 21

Formativní ovlivňující faktory a prvky krajiny cisterciáckého kláštera 23

Klášterní areál 23

Vodní systém v areálu kláštera 25

Vodní systémy v klášterní krajině 26

Grangie 27

Zemědělství a chov dobytka 30

Vinařství, ovocné sady, chmel a pěstování speciálních plodin 32

Správa rybníků 34

Lesnictví 35

Obchod, doprava, mlýny, těžba, sklářství a cihlářství 36

Sakrální krajina 38

Sídelní struktury, formy zemědělského hospodaření, vesnice a město 41

Souhrn 44

Zdroje 46

Úvod

Klášterní krajina cisterciáckého kláštera Vyšší Brod je **kultivována od roku 1259**, kdy je datován vnikl kláštera Vyšší Brod fundací Voka z Rožmberka, **…doposud**. V prvním období šlo o skutečnou kolonizaci území významné části Jižních Čech, které v důsledku definovalo místní hranice území Čech a Rakouska.

Vysoce roztříštěné území krajiny ovlivněné činností cisterciáckého kláštera Vyšší Brod vyplývá z nepříliš výhodné lokace umístění kláštera v horské krajině; již fundátor obdaroval klášter vesnicemi v zemědělsky úrodném centrálním vnitrozemí Jižních Čech, ale také územími, které měl v úmyslu kolonizovat a ovlivňovat. Další pozemky a nemovité statky v širší lokalitě nejen Jižních Čech získával klášter také obvěněním noviců. V ekonomicky silných obdobích klášter sám nakupoval další vesnice v klimaticky příznivé části Jižních Čech a hospodářsky je zvelebil, byť ve **vzdálenosti více než 50 kilometrů od Vyššího Brodu**.

Krajinu ovlivnili cisterciáci svým přístupem k zemědělství i dalším hospodářským činnostem, využívajícím místní zdroje včetně energie vody. Řada postupů byla inovativních, přinášejících kvalitativní změnu života pro klášter i místní obyvatelstvo. Příkladem budiž elektrifikovaná železniční dráha, vybudovaná klášterem před 1. světovou válkou.

Klášter Vyšší Brod je doposud funkčním cisterciáckým klášterem, přestože v průběhu 20. století byl po dvakráte zrušen politickým rozhodnutím, a opakovaně také značně omezen na svých majetkových a hospodářských právech; jestliže před sto lety klášter vlastnil 5.500 hektarů, dnes se jedná zhruba o desetinu. **Dějiny dvacátého století se významně projevily na devastaci** nejen sakrálních a hospodářských objektů ve vlastnictví kláštera Vyšší Brod; z klášterní krajiny **zmizely desítky celých vesnic** a stovky drobných sakrálních staveb, v příhraniční části zanikly i původní komunikace, v horní části toku řeky Vltavy vznikla rozsáhlá přehrada.

Přes všechny tyto strázně je kulturní krajina ovlivněná působením cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě **živým lexikonem**, který pozornému a informovanému návštěvníkovi dává nahlédnout do historických souvislostí spojujících konkrétní místo s celou Evropou, **je také domovem** nejen pro mladou komunitu cisterciáků, ale i tisíce místních obyvatel na Vyšebrodsku a dalších lokalitách Jižních Čech.

Přírodní prostor

Topografie

Vyšebrodský klášter leží v nejjižnější části Čech, jen několik kilometrů od rakouských hranic. Již lokace kláštera při vlastní fundaci a historické souvislosti byly základem pro budoucí vývoj situace klášterní krajiny, která je značně rozdrobená. Její jádro topograficky sice tvoří blízké okolí kláštera včetně tzv. klášterního lesa, části klášterní krajiny ve vzdálenosti až cca 50 km ve vnitrozemí ale historicky tvořily hospodářskou základnu kláštera. Z hlediska velikosti sídel se jednalo o ryze venkovský prostor (postupně více než 110 vesnic), většími sídly byla pouze 2 městečka Vyšší Brod a Hořice na Šumavě.

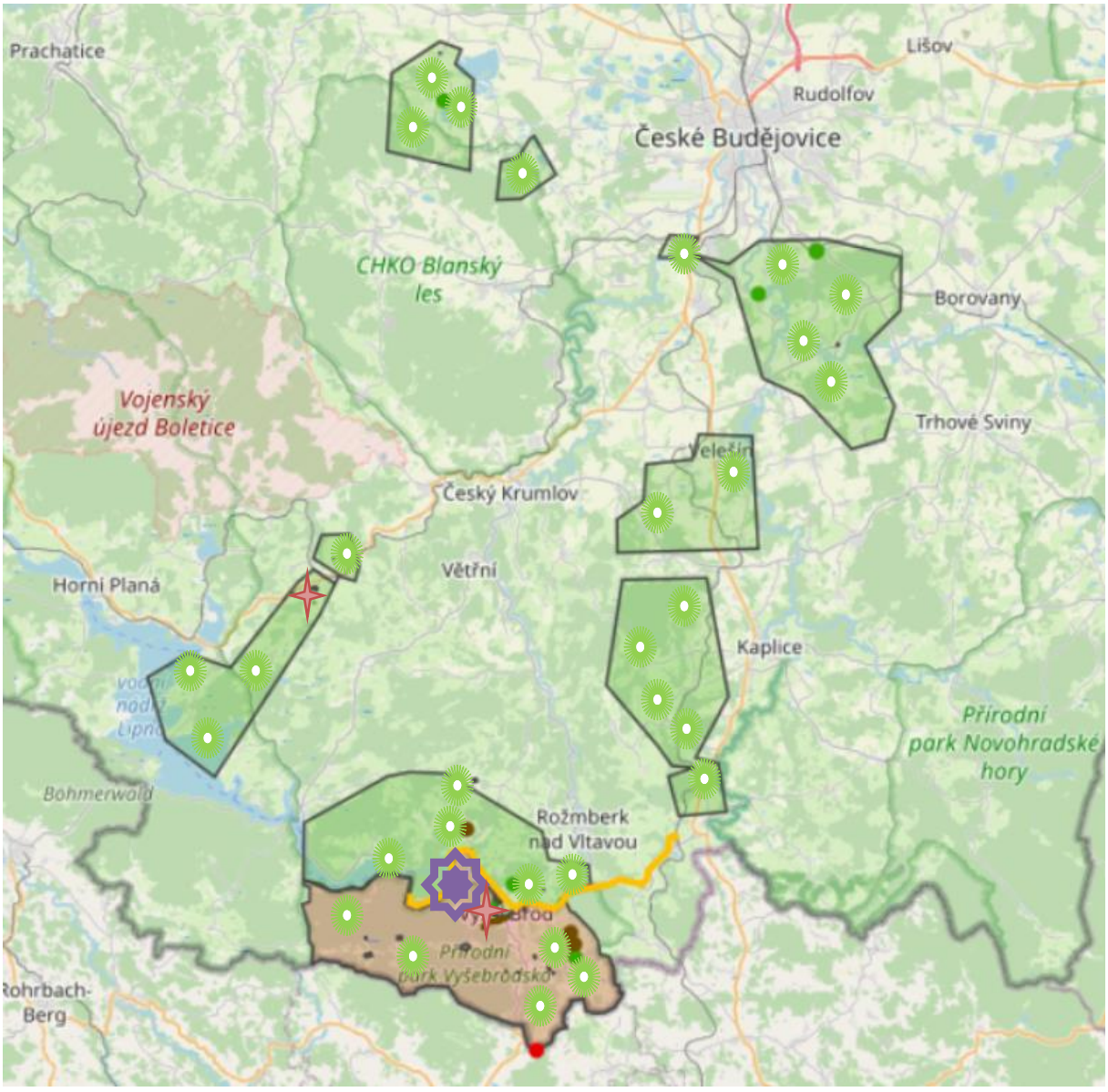

Roztříštěnost osídlení dokladuje také mapa půdorysných typů sídel, zachycující stav v polovině 19. století (podrobněji viz podkapitola Sídelní struktury).

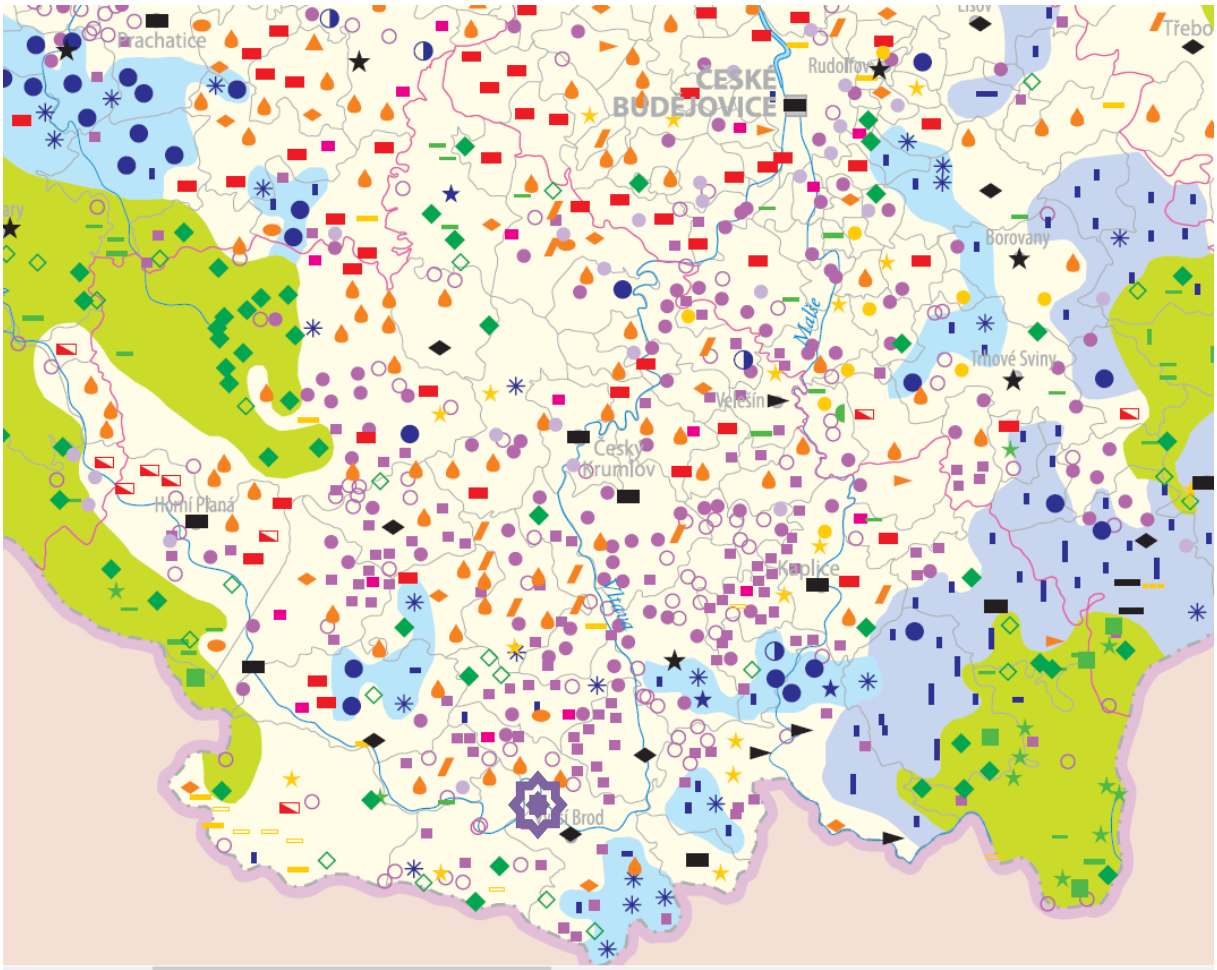

Geomorfologie a půdní profil

Klášterní krajina Vyšší Brod je velmi různorodá také z hlediska geomorfologie a půdního profilu, vzhledem ke své rozlehlosti; celá je **součástí geologické stavby Českého masivu.**

Z níže uvedených map geologického členění je zřejmé, že v horské části na jih od řeky Vltavy, která tvoří osu zdejší krajiny, se jedná o **granitoly** (variská orogeneze). Směrem do vnitrozemí přechází v **ruly, migmatity a granulitové masivy** (Moldanibikum).

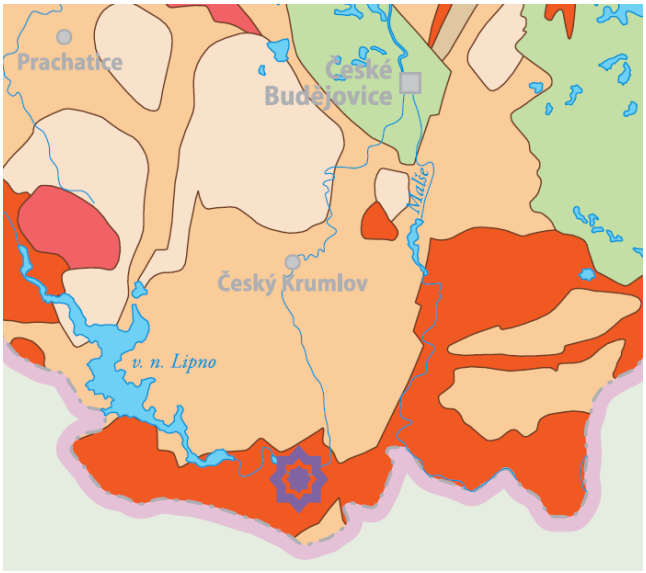

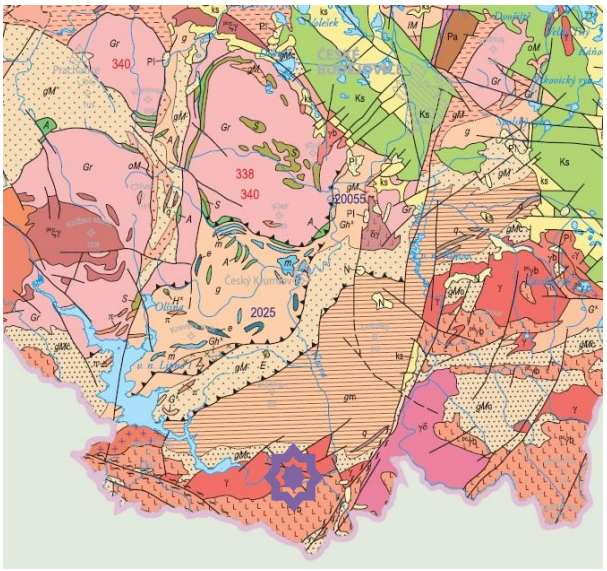

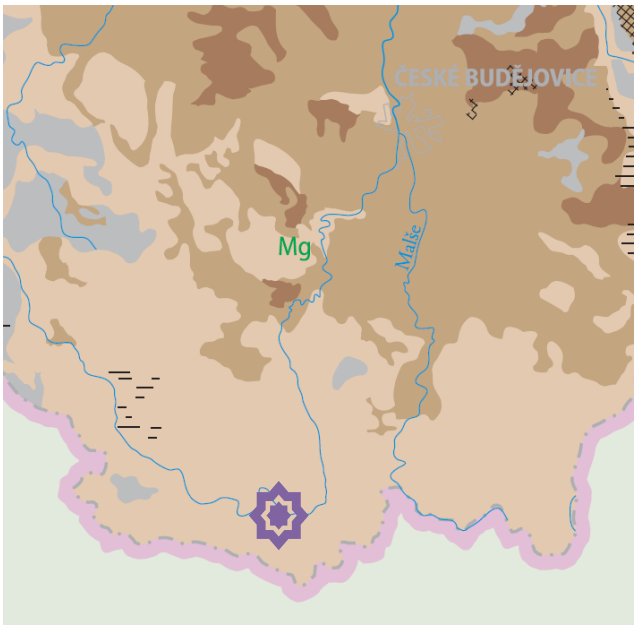

Dle mapy tříd minerální síly půd je veškerá horská a podhorská část klášterní krajiny Vyšší Brod v té nejnižší (nejchudší) třídě, pouze části ve vnitrozemí dosahují alespoň kvality průměrné třídy.

To mělo **historicky vliv na výběr forem hospodaření v jednotlivých částech klášterní krajiny.**

Hydrologie

Celá klášterní krajina Vyšší Brod je součástí krystalinika jižních a jihozápadních Čech (horní povodí Vltavy), řeka Vltava tvoří pomyslnou osu regionu.

Klášter Vyšší Brod byl založen na **soutoku řeky Vltavy s říčkou Větší Vltavice**. Oba tyto vodní toky byly v minulosti pro život kláštera zcela zásadní význam – z říčky byla tzv. opatským kanálem přiváděna do kláštera pitná i užitková voda, řeka Vltava byla především zdrojem hospodářské energie.

Šumavský horský terén a podhůří je také **prameništěm řady menších potoků**, které byly cisterciáky regulovány prostřednictvím samostatných rybníků nebo celých soustav. **Rybníky měly jak funkci retenční, tak chovnou**. Z obdobných důvodů byly zakládány rybníky také na potocích v dalších částech cisterciácké krajiny v centrální části Jižních Čech.

Klima a vegetace

Topoklimatická mapa pojednává o klimatu dominujícím ve spodní části atmosféry, utvářenou především tvarem reliéfu, zejména jeho vertikální členitosti. Pro většinu plochy klášterní krajiny je typické klima vrchovin a pahorkatin. Pro tyto zóny jsou typické jehličnaté a smíšené lesy. Pouze menší část krajiny v centrální části Jižních Čech se jedná o topoklima rovin, na Českobudějovicku je stanovištní klima velmi vlhké, ve vazbě na hydrologické poměry.

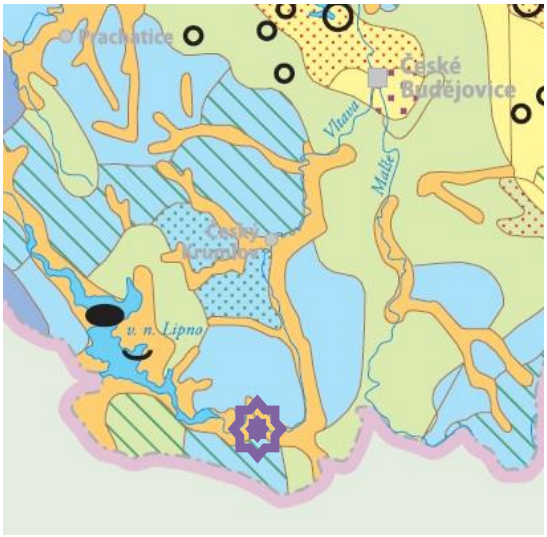

Dle map typů přírodní krajiny se jedná o různé podtypy krajiny pohoří (chladné a mírně chladné krajiny se smíšenými lesy), pouze v centrální části Jižních Čech se jedná o typ krajiny kotlina (teplé a velmi teplé krajiny kotlin dubových lesů). Podrobná mapa krajinného pokryvu ukazuje, že i v současnosti tvoří většinu vegetace širší klášterní krajiny Vyšší Brod lesy, plochy s křovinami a travnatou vegetací a louky a pastviny. Orná půda je tradičně využívána především ve vnitrozemských částech historické klášterní krajiny.

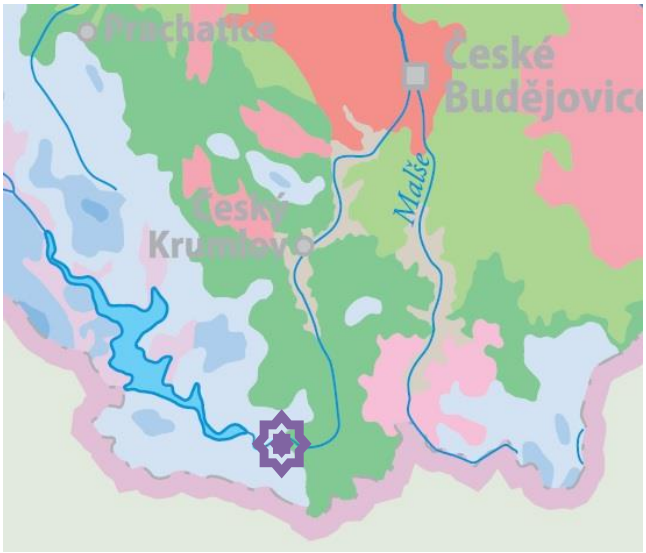

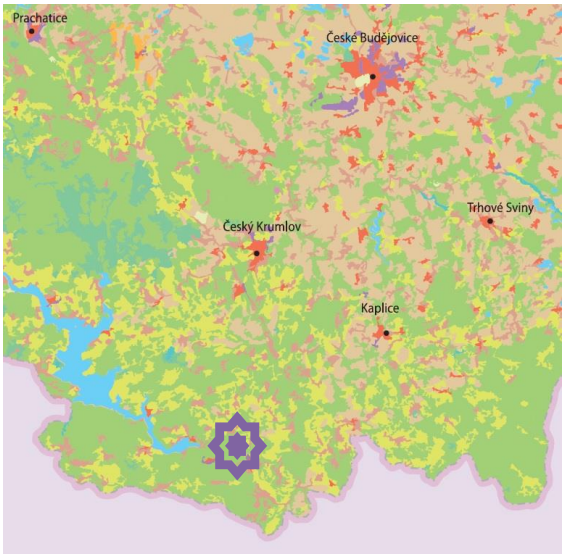

Dějiny kulturní krajiny

Raný a vrcholný středověk až do založení kláštera

Všechny cisterciácké kláštery v Čechách a na Moravě byly založeny **v rámci rozvojové větve Morimond**. Zatímco za života svatého Bernarda nastala expanze nového cisterciáckého řádu a vznikly v Čechách v letech 1140-50 hned tři nové kláštery a později v době stabilizace řádu dva další v letech 1150-1200, tak první polovina 13. století nepřinesla žádný další klášter. Zdařil se teprve **zakladatelský počin** velké osobnosti své doby v Českém království - **Voka z Rožmberka,** z rodu Vítkovců**.** Ten **založil na svém novém rodovém panství r. 1259 klášter Vyšší Brod**, **který přes peripetie osudu žije dodnes** a je svědectvím kontinuity úsilí českých cisterciáků od málo známého středověku až po naše, zcela jiné časy.

Rod Vítkovců začal **kolonizaci prázdných částí jihočeské krajiny** na přelomu 12. a 13. století**.** Kolonizační aktivita Voka a pak i dalších Rožmberků se týkala horního Povltaví, kde vzniklo jejich rodové sídlo a které bylo pod jejich vedením po staletí plánovitě kultivováno. Državy Rožmberků nebyly jen na českém území, nýbrž sahaly hluboko až do sousedního Rakouska (Mühlviertl - oblast Horního Rakouska severně od Dunaje), a s tamní šlechtou byli Rožmberkové dlouhodobě spojeni příbuzenskými svazky. Cisterciáky si Vok vybral zřejmě proto, že v domovině jeho manželky Hedviky ze Schaumburku byli cisterciáci hodně oblíbení**;** klášter Wilhering (lat. Hilaria, založený r. 1146) poblíž Dunaje a Lince byl rodovým klášterem a hrobkou rodu Schaumburků.

Proto **Vyšší Brod s okolím na samém jižním cípu Čech představoval přirozenou spojnici mezi českým a hornorakouským územím**. Založení kláštera Vyšší Brod přispělo k dílu vytyčování hranic mezi Čechami a Rakouskem, protože klášter leží pouze 4 km od dnešní státní hranice.

Zakladatelská aktivita Voka nepostrádala vedle ryze zbožného záměru ani aspekty hospodářské, protože cisterciácká fundace nabízela podle zkušeností odjinud příslib **kultivace krajiny i morálky obyvatelstva** a zaručovala zachování práv Rožmberků v této oblasti i do budoucna.

Založení kláštera

Založení kláštera ve Vyšším Brodě je poměrně dobře zdokumentováno díky zachování řady listin. K vlastnímu zakládacímu aktu došlo za účasti pražského biskupa Jana III., a to **1. června 1259**.

Biskup tím novou fundaci povolil a potvrdil její založení i obvěnění. Jako **fundátor je jmenován Vok s výslovným souhlasem své manželky Hedviky ze Schaumburku** a připojeni jsou též jeho příbuzní Vítek a Budivoj z Krumlova. Tito všichni slíbili se postarat o majetkové zajištění založení nového kláštera.

Nadaci vyšebrodského řádového domu nelze pokládat za příliš bohatou ani výhodnou, protože značná rozptýlenost majetku netvořila příznivý základ pro funkční hospodářství. Bylo tomu tak proto, že klášter byl zakládán v rámci širokého kolonizačního záměru a do jeho oblasti osidlování ještě nedospělo. Protože okolí kláštera nebylo přeměněno v zemědělskou krajinu, fundátor Vok ani nepomýšlel na to, že by mohlo cisterciákům umožňovat obživu, a proto se uchýlil ke značně pestrému zdroji příjmů plynoucích hlavně z už obydlené oblasti u (Českých) Budějovic. Vok ani vzhledem k podhorskému charakteru krajiny okolo zakládaného kláštera příliš nepočítal s budoucí kolonizační prací cisterciáků a předpokládal obdarování kláštera vesnicemi zakládanými severněji v příhodnějších klimatických podmínkách.

Místo vybrané pro klášter se nacházelo asi hodinu cesty od Rožmberka. Tamní **oblast byla pokryta neprostupnými lesy**, ale Vok zvolil pozemek v blízkosti jednoho z mála tamních lidských sídel - **tržní osady Vyšší Brod na obchodní cestě** mezi Čechami a hornorakouským centrem Lincem, u této osady překračovaly pravidelně kupecké transporty řeku Vltavu.

Volba místa, i když do jisté míry přestupovala řádová pravidla o odloučenosti, vycházela z reálné komunikační dostupnosti v jinak neobydlené krajině. Klášter byl založen ve svahu **na skalisku nad soutokem řeky Vltavy s potokem Menší Vltavice**. Tento terén byl přirozeně chráněn před jarními zátopami a zároveň zajišťoval dostatek tekoucí vody pro fungování zařízení kláštera, jak bylo obvyklé v cisterciáckých klášterech. V neposlední řadě toto vltavské **údolí vklíněné mezi kopce o výšce až 1000 m.n.m. poskytovalo mnichům potřebný klid na rozjímavý život**.

Obvěnění kláštera zakladateli sestávalo ze značně rozptýlených vsí v jižních Čechách, Rakousku a dokonce až ve Slezsku, a dále z výnosů z několika kostelů a podílů na daních v několika vsích. Značný díl tohoto majetkové zajištění však představoval tzv. **klášterní les** ležící na jih a jihozápad podél hranice s Rakouskem. Jeho **převážně horský terén však znemožňoval větší hospodářské využití**.

Filiační řada vyšebrodského kláštera: **Citeaux (1098) - Morimond (1115) - Ebrach (1127) - Rein (1129) - Wilhering (1146) - Vyšší Brod (1259)**.

Období rozkvětu kláštera

Vzhledem k daným omezením a výchozím podmínkám není těžké pochopit, že cisterciáci ve Vyšším Brodě se vzdali ideálu získávání živobytí jen z práce vlastních rukou. Nebyli zde ani konvrši v potřebném počtu, ani početná komunita, ani hospodářské možnosti a ani poskytnutá autonomie na zakladateli. Ostatně takto se situace od 14. století vyvinula i u cisterciáků v západní Evropě. **Páteř vyšebrodské klášterní ekonomiky tvořily už od vzniku poddanské dávky a příjmy z kostelů** (církevní poplatky). Přesto se dokazatelně i vyšebrodští cisterciáci snažili o vlastní hospodaření podle vzoru ze západní Evropy, ovšem k nezávislosti měli vždy daleko.

Život ve stínu Rožmberků utvářel po celý středověk vývoj vyšebrodského kláštera a silně ovlivňoval jeho osudy. **Zakladatelský rod představoval pro klášter po staletí oporu**, díky níž se vyšebrodským mnichům podařilo projít i obtížnými údobími bez větších problémů. Na druhou stranu Rožmberkové po celou dobu společné existence využívali svých zakladatelských práv a **zasahovali jak do života komunity**, **tak i do hospodářství kláštera**.

Do osudů nového kláštera velmi rychle zasáhlo soupeření rodu Vítkovců s králem Přemyslem Otakarem II., panovník si vynutil směnu části vyšebrodského majetku u jím zakládaných Českých Budějovic, neboť tyto lokality potřeboval pro ekonomické posílení Budějovic. Klášter mimoto doplatil popleněním a ztrátou části statků i na královo trestné tažení do jižních Čech r. 1277.

Uklidnění a rozkvět přinesla klášteru doba Petra I. z Rožmberka v letech 1310-47. Tehdy bylo konsolidováno hospodářství a život kláštera, jeho majetek byl rozmnožen dalšími pozemkovými dary a díky velkorysé podpoře bylo dostavěno jádro kláštera - tedy především klášterní kostel (po r. 1310), který v době dokončení patřil k největším v zemi. V této době také vznikl cyklus Mistra vyšebrodského oltáře, který dnes patří k nejpřednějším památkám české gotické deskové malby.

Během 13. a 14. století vytvořili vyšebrodští cisterciáci za podpory Rožmberků poměrně **rozsáhlé panství**, **které zahrnovalo dvě městečka** (Hořice na Šumavě a Vyšší Brod), **více než 70 vsí a 12 hospodářských dvorů obhospodařovaných ve vlastní režii**.

Klášterní pozemkový majetek ležel v okolí kláštera, u Hořic, dále severně od Rožmitálu, u Českých Budějovic a také v malé míře v Rakousku.

Na rozvoji svého hospodářství se cisterciáci podíleli kolonizací neosídlených území u Hořic a v klášterním lese. **Vyšebrodský klášter prováděl kolonizaci na rozdíl od ostatních klášterů působících v českých zemích až do přelomu 14. a 15. století.** To bylo umožněno dobrou ekonomickou situaci, což byla v té době mezi kláštery výjimka.

Na počátku 15. století se vyšebrodský klášter dostal stejně jako drtivá většina klášterů v Evropě do hluboké hospodářské krize. Ani vyšebrodské opatství nebylo zcela uchráněno husitských válek, přestože leželo uprostřed území nejsilnějšího protivníka husitů - Oldřicha II. z Rožmberka; války způsobily klášteru nepřímo velké dluhy kvůli válečným odvodům a klášter se z nich vzpamatovával po celé zbývající 15. století. Přesto **se roku 1457 stal Vyšší Brod jako jediný neproblematický cisterciácký klášter vedoucím domem v Českém království** a byl pověřen vizitací a reformou všech ostatních cisterciáckých klášterů u nás. V době 15. a 16. století měl také klášter nejmenší počet mnichů ve svých dějinách: např. r. 1455 měl 14 mnichů, 4 novice a jednoho konvrše a r. 1484 pak 21 mnichů.

Z roku 1530 máme zachovaný urbář (soupis majetku pro daňové účely) **vyšebrodského kláštera a podle něj měl tehdy klášter panství zahrnující 900 poddaných ve 108 různých vesnicích**.

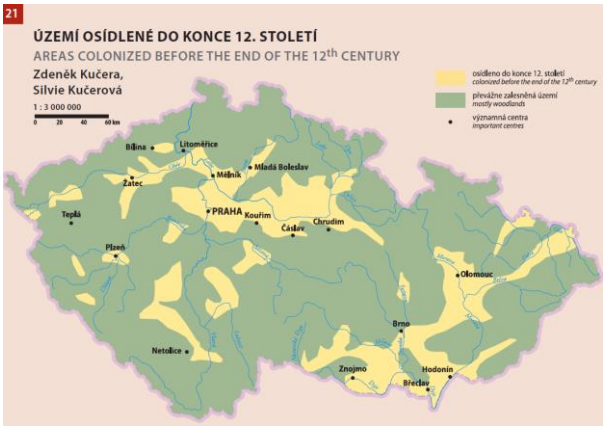

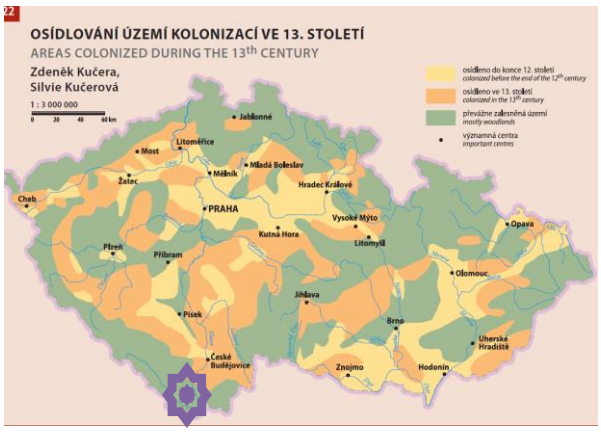

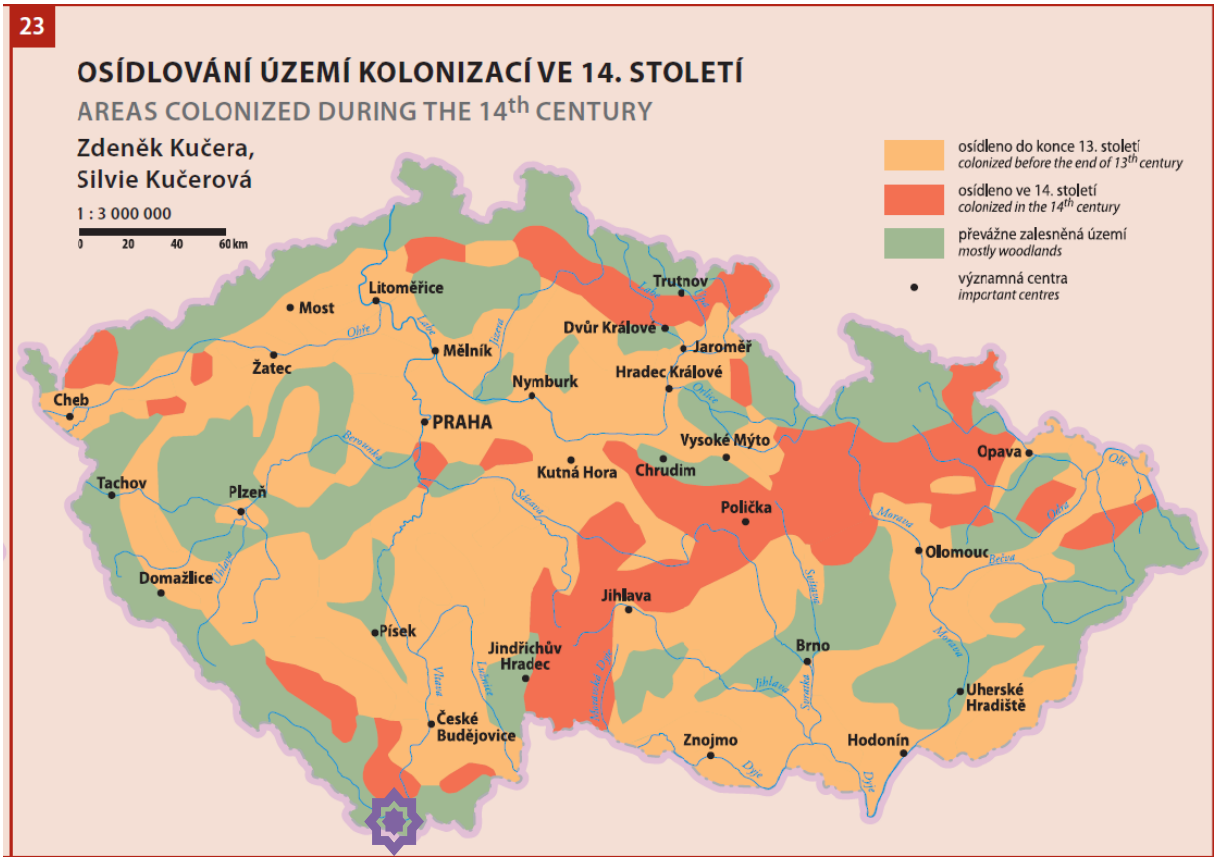

Intenzitu osidlování regionu na jihu Čech, také prostřednictvím rodu Vítkovců a cisterciáckého kláštera Vyšší Brod, dokladují výše uvedené mapy, zobrazující proces kolonizace v Českých zemích od 12. do 14. století.

Druhý rozkvět

Třicetiletá válka dovršila proces podřízení víry místní vládní moci. V českých zemích vznikl vikariát sdružující všechny cisterciácké kláštery Čech, Moravy a Lužice a tak byly zpřetrhány původní filiační vazby s rakouskými a německými kláštery.

Třicetiletá válka sice přímo nedorazila ke zdem kláštera, ale nucené odvody a časté ubytovávání vojenských oddílů v klášteře vedlo k hospodářské devastaci jak kláštera samotného, tak i mnoha statků a poddaných. Přesto klášter **dosáhl hospodářské zotavení z katastrofálního stavu po třicetileté válce, obnovil a získal nové statky a znovu vydobyl hospodářské výsady a práva.**

Pozemkový majetek kláštera se rozrůstal koupí i věnem nových mnichů.

Ke konci 17. století se pak překvapivě prudce zvýšil počet mnichů ve Vyšším Brodě na 60 a to si vynutilo r. 1671 výstavbu nových budov s celami, a před r. 1685 byla postavena první velká kostelní věž, jakou do té doby cisterciáci obecně nemívali ve zvyku.

Počátek 18. století přinesl klášteru sérii pohrom: velký požár (1709), morová rána (1714), usazení lupičských tlup cikánů v okolních lesích, které zlomilo až nasazení vojska, a vyhoření města Hořice (1718).

Významný rozkvět nastal v polovině 18. století, kdy klášter zřídil 6 nových hospodářských usedlostí, byla vybudována klášterní knihovna, následně také vznikla nová úřednická budova. Též **se udála velkolepá oslava 500tého založení kláštera**.

V 18. století pak pokračoval rozvoj duchovní správy vykonávané mnichy na klášterních farách a také zkrášlování a rozrůstání klášterního areálu; z farností, které přímo patřily do jeho pozemkového vlastnictví, i z farností, nad nimiž měl patronát, měl klášter nárok na církevní desátky a zároveň se však musel zajistit duchovní správu a údržbu sakrálních budov v dané farnosti.

Sekularizace na konci 18. století a následné státní církevnictví

V době panování Josefa II. (1780-90) došlo ve střední Evropě k nejrozsáhlejším změnám klášterního života vůbec. Také na vyšebrodský klášter dolehla tato vlna sekularizace; klášteru bylo zakázáno přijímat novice a čekalo se tedy na vymření anebo dobrovolný odchod řeholníků. Klášter měl tehdy 65 členů a bylo mu povoleno jen 18 a byla zavedena nucená státní správa. Roku 1789 byla však tato státní opatření zrušena a r. 1790 klášteru vrácena jeho práva**.** Klášter tak sice **ušel přímému zrušení**, nicméně nejenže **přišel o část svého pozemkového majetku**, ale také měl nově povinnost vydržovat či vysílat alespoň 5 profesorů na školy do

Budějovic a také obstarat pravidelnou duchovní správu a školství přidělených farností. Kvůli těmto požadavkům musel klášter prodat mnohé pozemkové majetky.

Roku 1822 se zdařilo právní osamostatnění vyšebrodského panství, které trvalo až do roku 1848. V té době opat prodal statky kláštera na území Rakouska, aby nově zorganizoval provoz klášterního špitálu.

Zlatý věk kláštera Vyšší Brod

Druhou polovinu 19. století v dějinách kláštera lze bezesporu označit za jeho **"**zlatý věk**".** Život vyšebrodských mnichů v této době nesl nejviditelnější plody a sjednával klášteru pravdivou proslulost a ze strany veřejnosti převládalo uznání a podpora. Pochopitelně to nebylo výlučnou zásluhou těchto dvou nebo tří generací řeholníků, ale Boží prozřetelnost to připravovala prostřednictvím mnoha předchůdců i lidí mimo vlastní klášter. Toto období je charakterizováno především dlouholetým působením dvou opatů: Leopolda Wackárze (od 1857) a Bruna Pammera (do 1924).

K výročí založení kláštera (1859) se opatovi podařilo zrestaurovat klášterní kostel v neogotickém slohu a také se aktivně podílel na vzniku rakouské cisterciácké kongregace. V té době také vznikla velká kostelní věž se zvony a všechny střechy

jádra kláštera byly pokryty břidlicí. Roku 1887 byl nově zaveden vodovod uvnitř klášterních budov. Roku 1890 nechal opat Leopold zrenovovat kapli sv. Anny na klášterním hřbitově, kde byl pak také sám jako první z opatů pohřben. Roku 1888 nechal pro lidi v blízkosti kláštera zbudovat poutní místo "Maria Rast (Odpočinutí Panny Marie)".

Tyto **náročné a precizní rekonstrukce vyžadovaly značné prostředky, které se opatu dařilo zajišťovat podnikáním kláštera nejen v polním a lesním hospodářství.**

Díky novému kanálu mezi Vltavou a Dunajem mohl klášter poprvé v dějinách **splavovat dřevo** přímo do velkých měst (Linec, Vídeň), byly **myceny lesy, prováděny meliorace a chován extenzivně dobytek.**

Klášter také experimentoval v chovu sladkovodních perlorodek.

Pro stavební činnosti klášter vybudoval vlastní betonárnu a výrobnu střešní krytiny.

K zvyšování úrovně produkce pořádal opat v okolních vesnicích zemědělské a lesnické výstavy.

V klášteře nechal opat přesně zinventarizovat všechny sbírky a znalecky posoudit a určit klášterní sbírku obrazů a maleb. **V jeho době platil Vyšší Brod za vzorový klášter.**

V období let 1875-90 byl opat Leopold Wackárze generálním vikářem nové rakousko-uherské cisterciácké kongregace. **Generální kapitula Řádu roku 1891 zvolila za generálního opata Leopolda Wackárze z Vyššího Brodu s povolením sídlit ve Vyšším Brodě a odtud také spravovat Cisterciácký řád.** V témže roce se také odehrála slavnost 800tého výročí narození svatého Bernarda.

Nástupcem se stal opatem Bruno Pammer; právě v té době klášterní majetky postihla největší větrná kalamita v dějinách, **nucené lesní těžby opat hospodářsky využil.** Byly provedeny rozsáhlé modernizace ke zvýšení efektivnosti, zbudována velká pila, převratně modernizován pivovar, kde díky vybavení stačila obsluha pouhých 4 lidí.

Z hospodářských důvodů **byla vybudována i železnice**; stavba trati byla zahájena v roce 1909 společností "Hohenfurther elektrische Lokalbahngesellschaft", kterou vlastnil podnikatel Arnošt Porák a Cisterciánský řád z Vyššího Brodu. Kvůli ní také

byla **zbudována vodní elektrárna**, která umožnila elektrifikovat nejen trať, ale také klášterní budovy.

Opat plánoval použít výnosy z těchto provozů na celkovou rekonstrukci kláštera. Podle plánů měl být celý areál přestavěn v osobité kombinaci gotiky a secese a také měla nad klášterem vzniknout drůbežárna.

Navzdory tomuto enormnímu hospodářskému snažení se klášter ocitl v tísnivé finanční situaci, protože přišly nejprve závody ve zbrojení a pak první světové válka; na ni musel klášter přispívat velkými částkami, tzv. válečnými půjčkami státu**,** na které se naopak klášter velmi zadlužil u bank. Proto se ze stavebních záměrů opata Bruna uskutečnila jen malá část.

Klášter za 1. republiky a po zrušení nacisty 1938(41) až 1945

Zásadní pro klášter byla tzv. **I. pozemková reforma v Československu po r. 1920**; **klášter tímto přišel o své nejlepší zemědělské majetky, velkostatky Komařice a panství Vyšší Brod.** Územně sice klášter přišel ze svých 5.500 hektarů jen o 1.300 hektarů, ale **zůstaly mu většinou jen těžko přístupné a neplodné pozemky**.

Odloučením od rakouské cisterciácké kongregace vznikla Kongregace Nejčistšího srdce Panny Marie (potvrzena roku 1923 papežem); zahrnovala mužské kláštery Vyšší Brod a Osek v Čechách a ženské kláštery Marienstern a Marienthal v Lužici a klášter Porta Coeli na Moravě.

Roku 1938 čítala vyšebrodská komunita 73 členů včetně konvršů a noviců. Provázanost kláštera a veřejného života v okolí byla tehdy tak velká, že např. převor kláštera byl ve 30. letech také starostou městečka Vyšší Brod.

Dějinný zlom nastal kvůli mnichovské dohodě v září 1938, Československá republika padla, již v průběhu mobilizace v září vpadli do kláštera ozbrojení příslušníci SA. Už 2. října 1938 obsadila německá armáda tzv. Sudety (pohraniční oblasti Československa), včetně Vyšebrodska.

Začátkem roku 1941 propukla dlouho chystaná proticírkevní opatření a **nacisty byla zrušena řada klášterů, mezi nimi 17. dubna 1941 také klášter Vyšší Brod** - **poprvé v dějinách**.

Všichni mniši museli klášter opustit a obsadilo jej gestapo, aby jej pak zvláštní jednotky SS celý natřeli nazeleno a používali jako depozitář nakradených cenností pro připravované vůdcovo muzeum německé kultury v Linci. Ke konci války byl pak klášter využíván jako lazaret wehrmachtu.

První kroky k obnově klášterního života po 2. světové válce po druhé zrušení 1950 až 1990

Zatímco po prvním zrušení kláštera nacisty nikdo nepochyboval o obnově původního stavu po pádu nacismu, **po skončení druhé světové války se dostavilo místo ocenění a obnovy rozčarování a nejisté boje**.

Toto zatím nejsmutnější údobí v dlouhých dějinách vyšebrodského kláštera by se dalo nazvat "mezi dvěma mlýnskými kameny", protože na jedné straně řeholníkům usilujícím o obnovu bylo ve vlasti čím dál tím více dáváno najevo, že jsou nežádoucí, a na druhé straně vyšebrodští mniši nechtěli svůj klášter a místo opustit za žádnou cenu a hledat si působiště někde v cizině.

Po skončení války roku 1945 byl v klášteře samotném velký nepořádek po lazaretu wehrmachtu a jádro kláštera využívala americká armáda, když zde třídila a odvážela dokumenty a cennosti po jednotkách SS. Do toho nastal masový odsud obyvatel německé národnosti pryč z republiky, větší část německých spolubratrů byla nucena odejít do vyhnanství v Rakousku či v Německu. Roku 1946 ve volbách zvítězili komunisté a **tlak na zrušení kláštera se zvyšoval; po převzetí moci komunisty v** únoru 1948 opustili klášter poslední staří spolubratři, opat nakonec opustil republiku 26. července 1948**.** Co se týče těch pár bratří, co v klášteře mohlo zůstat, lze říci toto: v klášteře vytrvali až do násilného **zrušení v květnu 1950** a potom jich malá část

řeholní stav opustila a zbývající část sdílela osud ostatních perzekuovaných řeholníků v Československu.

V září 1958 proběhlo za předsednictví Generálního opata a souhlasu Generální kapituly sloučení Vyššího Brodu a Reinu s doložkou zavazující Rein obnovit Vyšší Brod, jakmile to okolnosti v Československu dovolí. Od 1. ledna 1959 začal život části vyšebrodských mnichů v klášteře Rein v rakouském Štýrsku, kde všichni dožili a byli pohřbeni**.**

Obnova klášterního života po pádu komunismu r. 1989

Po uvolnění poměrů (sametová revoluce v ČR) se už v listopadu 1989 začali v Praze scházet představitelé řeholních společenství, aby společně našli správný způsob obnovy svých klášterů. **Cisterciácké opatství Vyšší Brod obnovilo svou činnost dnem 1. dubna 1990**, rozloučení unie Vyšší Brod-Rein proběhlo 18. ledna 1991. Na základě prvního zákona o nápravě křivd způsobených řeholním řádům a kongregacím byly Vyšebrodskému opatství do vlastnictví vráceny pouze tyto budovy: klášterní kostel, konvent a budova nového opatství**.** Následným zákonem došlo k vrácení tzv. soudní a administrativní budovu a pozemkové parcely v přilehlých zahradách. Další restituční kroky trval dalšího čtvrt století, které způsobilo další devastaci objektů. Nadále však vyšebrodský klášter zůstává odříznut od dalších budov a především lesů, polí a rybníků, které dříve vlastnil, a které tvořily hospodářskou základnu k jeho existenci.

V první polovině 90. let 20. století se díky rakouským cisterciáckým klášterům a hlavně díky neobvyklé štědrosti dárců a dobrodinců především ze zahraničí podařila ve vyšebrodském klášteře neuvěřitelná materiální obnova. Nakonec r. 1999 byla dovršena dlouhá oprava velké konventní budovy s celami, takže téhož roku mohl generální opat vysvětit základní klauzuru**.** Toto **obnovení klauzury bylo významným mezníkem v obnově klášterního života.**

Nicméně toto vše se nakonec ukázalo jako řízení Boží Prozřetelnosti pro budoucnost kláštera: po r. 1990 převzal obnovený klášter provozování turistických prohlídek tak, jak to bylo zavedeno v době totality, také přenechal i nadále budovu barokního opatství k užívání Poštovnímu muzeu. Toto se sice přímo nehodí ke smyslu kláštera, ale **v** dané situaci to pomohlo a pomáhá překlenout citelný nedostatek investičních

zdrojů na opravy budov. **Turismus v areálu kláštera lze zorganizovat tak, aby nerušil život komunity, a tak i v budoucí ekonomické situaci v České republice zřejmě zůstane potřebnou částí nejen ekonomiky opatství, ale obecně i vztahů s veřejností.**

Před všemi křesťany stojí ideál náročný ale nutný pro vstup do Božího království: **jednota v mnohosti a mnohost v jednotě**.

Formativní ovlivňující faktory a prvky krajiny cisterciáckého kláštera

Klášterní areál

1. Klášterní kostel s přilehlým gotickým konventem - chrám Nanebevzetí Panny Marie
2. Rajský dvůr uprostřed kláštera
3. Středověké opatství - *dnes vrátnice konventu*
4. Pohřební kaple sv. Anny s klášterním hřbitovem
5. Barokní opatství - *dnes Poštovní muzeum (vlevo) a Turistické centrum pro návštěvníky kláštera (vpravo)*
6. Barokní konvent - *veřejnosti nepřístupno*

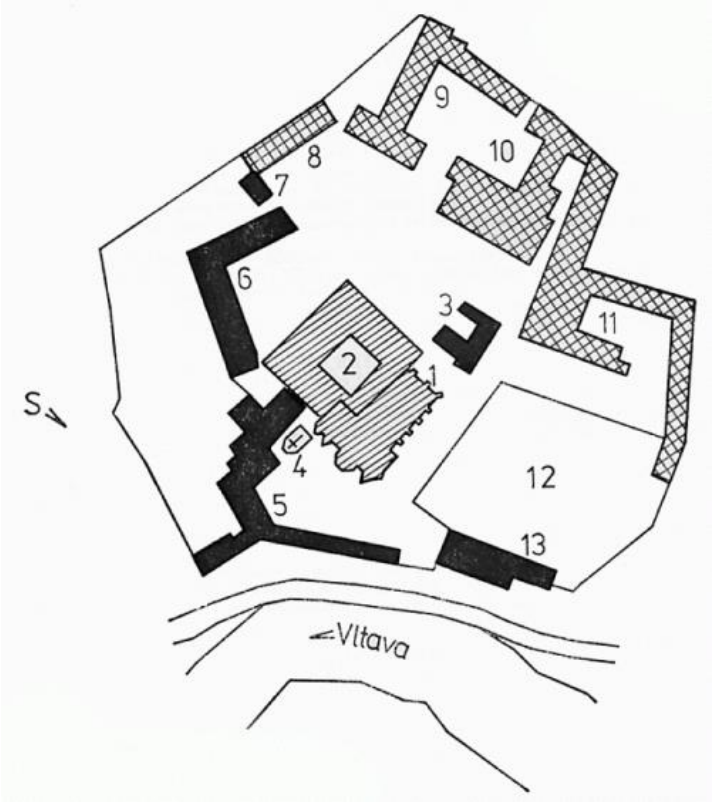

7. Sádky - *veřejnosti nepřístupno*
8. Obytné domy a dílny - *veřejnosti nepřístupno*
9. Mlýn a chlévy - *dnes nefunkční*
10. Pivovar - *dnes nefunkční*

11. Penzion a stáje - *veřejnosti nepřístupno, sídlí zde správa objektů*
12. Zeleninová zahrada s domkem pro zahradníka - *veřejnosti nepřístupno*
13. Soudní budova - *dnes nefunkční*

Opatský chrám - v klášterním kostele Nanebevzetí Panny Marie se cisterciáci doposud shromažďují pravidelně sedmkrát za den, aby se zde modlili a chválili Boha, jak tomu bylo po celá staletí. Velkolepá sakrální stavba byla dokončena v polovině 14. století, tento svatostánek byl budován z tvrdé šumavské žuly. V Českých zemích patřil kostel vůbec k největším církevním stavbám. Chrám je 52 metrů dlouhý a do vrcholu klenby 17,5 metrů vysoký. Jeho architektura odráží cisterciácké ideály přísné askeze, oddané poslušnosti a průzračné střídmosti. Pod kněžištěm se nachází hrobka Rožmberků, zakladatelů vyšebrodského opatství a nejmocnějšího panského rodu Českého království. Kostel byl původně součástí takzvané klauzury, tedy uzavření kláštera do ticha a klidu.

Kapitulní síň, která s konventním kostelem Nanebevzetí Panny Marie patří k hlavním částem klášterního areálu, je prostor, kde se shromažďuje klášterní komunita k důležitým jednáním či předčítání klášterních regulí. Z funkčního a architektonického hlediska patří k nejcennějším prostorám v klášteře. Kapitulní síň vznikla před r. 1290, neboť popravený Záviš z Falkenštejna, velký mecenáš kláštera, zde byl pohřben v témže roce. Je umístěna ve východním křídle klauzury, kde přiléhá k jižní straně sakristie a navazuje na křížovou chodbu (ambit). Jedná se o čtvercovou místnost sklenutou klenbami na středový pilíř.

Vodní systém v areálu kláštera

Vyšebrodský klášter byl založen na vyvýšeném místě nad soutokem řeky Vltavy a říčky Menší Vltavice. Nezbytností bylo zapojení konventu do vodního režimu dané lokality. Systém byl součástí technického a hygienického řešení klášterního provozu. Právě Menší Vltavice se stala významným zdrojem vody pro celý klášterní komplex. Tato říčka sbírala nepochybně velmi kvalitní vodu z pramenů v Klášterním lese, který počínal hned za klášterem a stoupal do nadmořské výšky kolem 1000 m.n.m. Menší Vltavice se vlévá do Vltavy pod klášterem.

Aby konvent tento zdroj mohl využívat, museli mniši vybudovat umělý kanál, tzv. Opatský kanál, který se oddělil od hlavního toku nad klášterem a vedl vodu k ohradní zdi. Tento kanál, který je stále funkční, odbočuje na levém břehu Menší Vltavice pod bývalým hamrem.

Je veden ve svahu po vrstevnici, při svahu je zpevněn kameny a nad ohradní zdí je voda sváděna do podzemního rozvodného systému.

Za ohradní zdí v klášterním dvoře jedna větev napájela náhon mlýna, zásobovala provoz pivovaru, sádky a později také pilu.

Další větev přiváděla vodu do budov konventu, kde zásobovala studnu v ambitu, fontánu v rajském dvoře a byla využívána rovněž v klášterních zahradách. Z kláštera voda vytékala barokním chrličem do rybníka pod klášterem.

Vzhledem k tomu, že voda byla pro klášter nezbytným zdrojem, lze uvažovat s jeho výstavbou počátkem 14. stol., resp. i předtím. Moderní vodovod byl v klášterních budovách zaveden v r. 1887 za opata Leopolda Wackarže.

V současné době přivádí Opatský kanál vodu pro klášterní malou vodní elektrárnu.

Vodní systémy v klášterní krajině

Voda v krajině měla pro vyšebrodské cisterciáky hospodářskou funkci, na menších tocích poháněla klášterní mlýny a hamry, později také pily a od r. 1911 také vodní elektrárnu.

Největším klášterním mlýnem byl Horní mlýn (německy Obermühl), který se nalézá 3 km východně od Vyššího Brodu po toku řeky Vltavy, v osadě Herbertov na ostrově na soutoku Vltavy a Větší Vltavice. Původní mlýn označovaný jako Joschův darovali cisterciáckému klášteru v r. 1384 bratři Petr a Jan z Rožmberka. Původně dřevěné stavby prošly přestavbou v letech 1669-1687, kdy vzniká poměrně rozlehlá zděná stavba. Jez nad mlýnem byl pravděpodobně vybudován před r. 1530.

Další podstatná přestavba mlýna byla provedena v r. 1904, kdy zde byla zřízena moderní velká pila. Mlýn měl nově dvě mlýnská kola v průměru 8 loktů (470 cm), jedno pohánělo mlýn a druhé pilu.

Po úpravě toku Vltavy a vodního náhonu v délce 650 m pro turbínu zde byla vystavěna vodní elektrárna, která dodávala elektřinu pro železniční Vyšebrodskou místní dráhu uvedenou do provozu v r. 1911. V elektrárně byla jedna Francisova turbína s výkonem 100 kW, která poháněla dvě dynama.

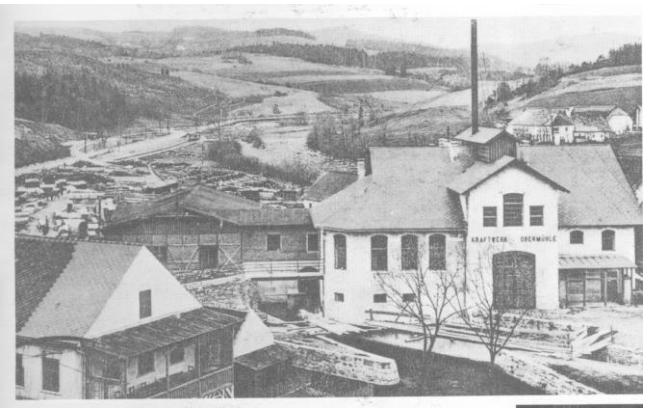

Vodní energie byla rovněž využita v klášterních hamrech. V údolí Menší Vltavice (též zvané jako Hamerské údolí) je hamr připomínám v r. 1504, nad klášterem na levém břehu Vltavy dále stával Steidelhamer.

Vodní zdroje v cisterciácké krajině měly význam také pro zásobování obyvatelstva pitnou vodou. Příkladem je na příkře se svažujícím protáhlém náměstí města Hořice

na Šumavě soustava sedmi vzájemně propojených kamenných kašen, které zásobovaly obyvatele Hořic pitnou vodou z prameniště nad městem, a zároveň tento vodovodní systém byl využíván v době četných požárů městečka.

Grangie

Klášterní dvůr - hospodářský dvůr kláštera byl situován v západní části širšího klášterního areálu mimo budovy konventu. Jeho počátky spadají do doby po založení vlastního kláštera, tedy do konce 13. stol. Patrně jednou z nejvýznamnějších hospodářských staveb byla v počátku sýpka (granarium). Důležité bylo zapojení klášterního hospodářství do vodního režimu v krajině a jeho technické řešení. Tím bylo vybudování umělého kanálu (Opatský kanál), který přiváděl do kláštera vodu z Menší Vltavice. Voda z kanálu byla svedena pod povrch u ohradní zdi kláštera, odkud byla rozvedena do jednotlivých provozních budov dvora a do konventních budov. Voda poháněla náhon mlýna a zároveň zásobovala nedaleký pivovar, který je písemně doložen v r. 1380. Vzhledem k tomu, že stavba mlýna obsahuje některé architektonické části ze 14. stol. a potřeba vody zde byla při samotném založení kláštera, lze hypoteticky předpokládat, že pivovar a mlýn zde stály již na počátku 14. stol. Počátkem 20. stol. se voda stala zdrojem pro nově vybudovanou pilu. Součástí dvora byly i zemědělské budovy – chlévy a stodoly a dílny řemeslníků, bez nichž se klášter a jeho provozy nemohly obejít. Byli to především kováři a bednáři. Koncem 19. stol. byla ve dvoře postavena nová sladovna a nově vystavěny dílny kovářů a bednářů včetně bytů pro ně. Také byly postaveny sádky, drůbežárna a výrobna cementových desek. V současné době probíhá v areálu hospodářského dvora kláštera rekonstrukce, protože tyto část klášterního areálu byla cisterciákům vrácena v restitucích až v posledních letech.

Dvůr Kozinec (Gaishof, lat. Curia caprarum) byl založen jako klášterní majetek patrně v 1. pol. 14. století asi 2 km západně od kláštera na okraji Klášterního lesa. Poprvé se připomíná v r. 1373 v soupisu jmění kláštera. Klášterem byl provozován ve vlastní režii. Jak je z názvu patrné, ve svém počátku byl zřejmě zaměřen na chov koz. Později se jednalo o chov dobytka a polní hospodaření, součástí byla také zahrada.

Dvůr Hrudkov (německy Ruckendorf) se nachází východně od kláštera při cestě směrem na Rožmberk. Byl založen Rožmberky patrně již před samotným vznikem

vyšebrodského kláštera. Oficiálně je existence poprvé písemně potvrzena v r. 1278, kdy Jindřich z Rožmberka odkázal Hrudkov spolu s dalšími vesnicemi klášteru ve Vyšším Brodě. Dvůr byl důležitým hospodářským provozem, specializoval se na chov dobytka a polní hospodářství. Hrudkovský dvůr svou rozsáhlou stavbou na uzavřeném čtvercovém půdorysu obklopeném hospodářskými budovami a na jihozápadě patrovou obytnou budovou a rozsahem obhospodařovaných polností v pol. 18. stol. (dle Tereziánského katastru 147 ha polí, 14 ha lad a 45 ha luk) ukazuje na svůj hospodářský význam pro vyšebrodský klášter. K tomu přispěla především dobrá kvalita obhospodařované půdy a také poloha na jihovýchodním svahu nad vltavským údolím.

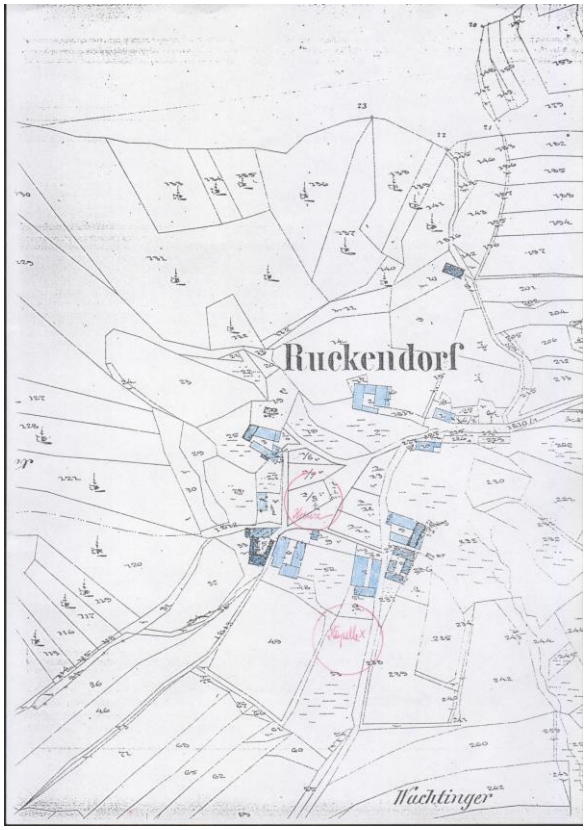

Dvůr Pramhof, který se nacházel nad levým břehem Vltavy pod dnešním Hrudkovským dvorem, je poprvé písemně uveden v klášterním urbáři z r. 1530. Je však možné, že dvůr existoval již mnohem dříve, když v r. 1278 je v těchto místech uváděn i Janův mlýn. Pramhof nebyl klášterem provozován ve vlastní režii, byl pronajímán.

Vesnice Hrudkov byla do roku 1848, kdy byla zrušena robota, majetkem kláštera ve Vyšším Brodě. Ve 2. polovině 19. stol. zde bylo 16 domů a 142 obyvatel a před první světovou válkou zde bylo 19 domů a 169 obyvatel. Po nuceném odchodu německého obyvatelstva po r. 1945 vesnice Hrudkov nezanikla a byla znovu osídlena. V Hrudkově měla také sídlo lesní správa kláštera.

Dvůr Bauhof (Včelná) – dnes zcela zaniklý se nacházel mezi osadou Těchoraz a Vyšším Brodem. V současné době je to místo na samém začátku Vyššího Brodu, kde je při hlavní silnici do centra města provozovna stavebnin. Lze důvodně předpokládat, že dvůr vznikl nedlouho po založení kláštera, tak jako ostatní dvory, které se nacházely v bezprostředním okolí kláštera (Kozinec, Kraví dvůr, Hrudkov). Dle svého latinského označení curia apum byl ve svém počátku zřejmě specializován

na chov včel. Později sloužil k zemědělskému hospodaření a od přelomu 19. a 20. stol. zde klášter provozoval stavební výrobu a cihelnu.

Lachovický dvůr (Lachenwitz) leží necelé 3 km severně od Vyššího Brodu. Poprvé se uvádí v majetku vyšebrodského kláštera v r. 1278. Klášter zde vybudoval hospodářský dvůr připomínaný v r. 1338. Za třicetileté války hospodářství kláštera utrpělo značné škody, které se nevyhnuly ani Lachovicím; lachovický dvůr zcela přebudován a okolní pole a louky byly zvětšeny vyklučením. Klášter si podržel dvůr v Lachovicích až do první pozemkové reformy, kdy ve 20. letech 20. stol. připadl státu. Dvůr je dnes v soukromém vlastnictví.

Statek Komařice je připomínán v pol. 14. stol., vyšebrodský klášter jej získal koupí roku 1623 za 45 000 kop míšenských, který se postupně stal nejvýznamnějším hospodářským dvorem kláštera.

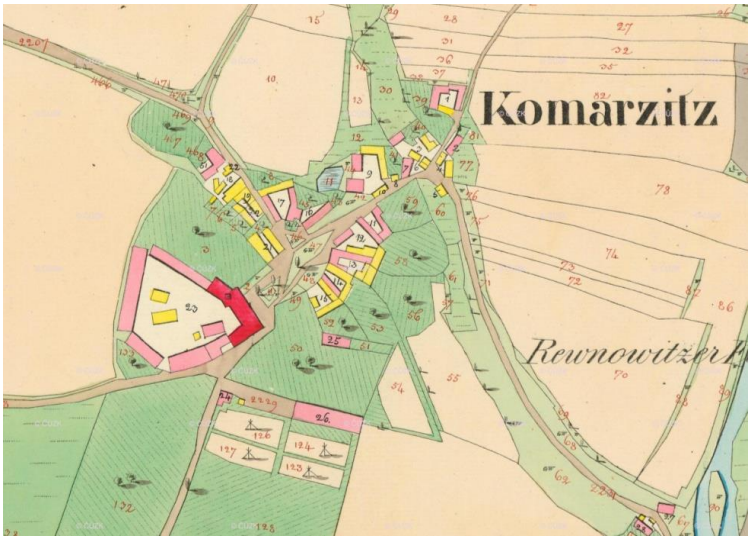

Panství v té době zahrnovalo zámek a statek Komařice s hospodářským dvorem, pivovarem a krčmou a dále vesnice Komařice, Pašínovice, Petrovice se dvěma krčmami, Strážkovice s jednou krčmou, Dolní Stropnice a Hanzlovský mlýn. Později klášter přikoupil ještě vesnice Sedlo, Strádov, Habří a Čakovec.

Statek a zámek a rovněž mnohé vesnice utrpěly v době třicetileté války značné škody, zámku se v září 1648 zmocnili (sice na krátkou dobu) Švédové. O obnovu Komařic po této válce se významně zasloužil opat Jiří Wendschuh (1641-1668), který sem často osobně dojížděl a velkou péči věnoval zdejšímu hospodářství a zahradě. Došlo také k dosídlení zničených vesnic.

Od ledna 1689 byla zahájena přestavba zámku, stavba však musela být přerušena, neboť zámek v červnu 1690 vyhořel. Náklady na obnovu zničených budov přišly klášter na 2 243 zlatých. Nová stavba, resp. přestavba zámku byla dokončena až v r. 1697 nákladem 3 575 zlatých.

Za opata Jiřího Wendschuha došlo ke konsolidaci komařického velkostatku, který se stal nejvýznamnějším hospodářským dvorem kláštera. Velký význam mělo také rybniční a lesní hospodářství a chov ovcí. Byla vystavěna flusárna, která sloužila k výrobě potaše, jež byla používána při výrobě skla a mýdla. V 17. stol. byla ve dvoře vystavěna rozsáhlá sedmipodlažní barokní sýpka. Naproti zámku byly zřízeny dvě velké zahrady obehnané kamennou zdí. V zahradě nad sýpkou, zřejmě šlo o okrasnou zahradu, byla vystavěna oranžerie. Údajně se v Komařicích poprvé v Čechách začal pěstovat salát. Pěstoval se také chmel, vinná réva a na polích konopí a len. U vesnice Sedlo byly založeny velké ovocné sady.

V 19. stol. a později došlo k dalším přestavbám zámku, v letech 1904-1909 nechal opat důkladně vyčistit bahnem silně zanesené a zpustlé kapří rybníky a také založit dva nové rybníky.

Na exponovaném místě před zámkem se nachází na podstavci hodnotná socha Panny Marie Immaculaty z doby kolem r. 1730-1740. V ohradní zdi bývalé zahrady proti západnímu traktu zámku je umístěna hranolová kaple s nikou, v níž je socha sv. Jana Nepomuckého v životní velikosti. Kaple, datována r. 1844.

Nelze opomenout ani skupiny památných stromů, před zámkem a naproti zámku za ohradní zdí zahrady.

Po r. 1925 byl klášterní majetek značně oslaben první pozemkovou reformou. Klášter tak v r. 1926 definitivně přišel o zámek a statek Komařice, který až do záboru státem v r. 1949 byl v soukromém vlastnictví. V pozdějším období byl zámek využíván jako skladiště a hospodářské budovy používalo zdejší zemědělské družstvo (JZD).

Zemědělství a chov dobytka

Podhorský ráz krajiny, kde se nalézá klášter Vyšší Brod, neskýtal v době jeho založení mnoho možností pro zemědělskou výrobu vzhledem k nadmořské výšce, která stoupá po obou stranách vltavského údolí od 600 m až do výšky kolem 1000 m.n.m. Navíc tyto možnosti byly limitovány rozsáhlým převážně hornatým Klášterním lesem, který se na počátku 14. stol. stal předmětem kolonizace.

Ve svých počátcích byli mniši v převážné míře závislí na naturálních dávkách, které jim ze své zemědělské produkce poskytovali poddaní z vesnic v nižších a úrodnějších polohách, které darovali klášteru Rožmberkové. Ze soupisu činží a naturálních dávek lze dovodit hlavní plodiny, které se pěstovaly. Převážně šlo o žito, oves, pšenici, ječmen, mák a hrách.

O početních stavech poddaných na jednotlivých vesnicích se dozvídáme ze soupisu poddaných z r. 1651, v němž jsou uvedeny i jejich profese: Klášterní dvůr (10 osob), dvůr Kozinec (6 osob), dvůr Bauhof (6 osob), Kraví dvůr (8 osob), Lachovický dvůr (5 osob), Glashof (14 osob), Přední Výtoň (3 osoby). Jsou zde uvedeny především profese, které jsou spojené se zabezpečením provozu klášterního hospodářství. Jedná se o správce, porybného, řezníka, mlynáře, kováře, podkováře, bednáře, zámečníka, sládka, pomocníky některých profesí, děvečky, pradleny a sluhy. Co se týče hospodářských dvorů, byli to šafáři - správci, kteří řídili jejich provoz, z dnešního pohledu rostlinou a živočišnou výrobu. Šafářům byli podřízeni poklasní, čeledíni, děvečky, pasáci krav a ovcí a hlídači.

Názvy hospodářských dvorů v bezprostředním okolí kláštera, o nichž jsou první zmínky ve 14 stol., svědčí spíše o tom, že mniši se po založení kláštera věnovali chovu hospodářských zvířat. O této specializaci svědčí, že dvůr Kozinec latinsky nazvaný Curia caprarum byl zaměřen na chov koz, dvůr Bauhof latinsky Curia apum (také označený jako Včelná) byl ve svých počátcích orientován na včelařství a na produkci medu pro potřeby mnichů. Kraví dvůr latinsky Curia vaccarum se specializoval na chov hovězího skotu a Lomský dvůr latinsky Curia ad piscatores (německy Fischerhof – U rybářů) na chov ryb. V pozdější době jak o tom vypovídají vizitační protokoly z konce 14. stol., kdy se na uvedených dvorech ještě včetně Lachovického dvora a dvora ve Sklářích (Glashof) chovali koně, krávy, telata, voli, prasata a ovce a na to navazuje zemědělská výroba a pastevectví. Tyto dvory byly postupně rozšiřovány a modernizovány. Ve finále vznikly poměrně rozsáhlé objekty, které zahrnovaly převážně hospodářské objekty – stáje, chlévy, stodoly a v menší míře obytné budovy pro šafáře a čeleď.

Kolem dvorů byly zakládány ovocné a zelinářské zahrady a menší rybníky. Velkým přínosem byla koupě komařického velkostatku v r. 1623, který se stal nejvýznamnějším zemědělským producentem kláštera.

Pokud jde o vesnice založené přímo klášterem v oblasti Klášterního lesa, zde zemědělská výroba ustupovala ve prospěch pastevectví a pěstování speciálních

plodin jako byl len, kterým drsné podhorské prostředí vyhovovalo. To vedlo k rozvoji přadláctví a výrobě hrubého plátna.
Velký zásah do zemědělství představovala třicetiletá válka, kdy celá řada vesnic zpustla včetně polí. Ke konsolidaci došlo za opata Jiřího Wendschuha (1641-1668), který se energicky pustil do obnovy poničeného zemědělství a jednotlivých dvorů včetně zakládání nových polností.
Určité komplikace nastaly v r. 1781, kdy bylo zrušeno nevolnictví, dále pak po roce 1848 v souvislosti se zrušením poddanství a roboty, o rozsáhlé statky a půdní majetky přišel klášter v souvislosti s první pozemkovou reformou 20. létech 20. století.
Ovšem největší ztrátu vyšebrodský klášter zaznamenal po 2. světové válce, kdy přišel o veškerý majetek a byl zrušen. Zemědělská půda a hospodářské objekty včetně všech dvorů přešly do majetku československého státu, na zkonfiskované zemědělské půdě a v hospodářských dvorech od r. 1950 začaly hospodařit Státní statky Vyšší Brod.
Restituce po roce 1989 trvající téměř než čtvrtstoletí umožnily klášteru získat pouze část původních nemovitých statků a pozemků.

Vinařství, ovocné sady, chmel a pěstování speciálních plodin

Součástí téměř každého kláštera byly zahrady, které mají svoji zvláštní tradici. Jejich smyslem je upomínat na boží rajskou zahradu, jsou prostorem ticha, rozjímání a odpočinku a zároveň jsou zdrojem léčivých rostlin, zásobárnou ovoce a zeleniny pro potřeby kláštera. Nejinak tomu bylo i v případě Vyššího Brodu. Řádová pravidla vyžadovala rovnováhu mezi modlitbou, čtením duchovních textů a prací. Heslem řádu jsou slova „Ora et Labora“ (modli se a pracuj) a tomu byl a je podřízen denní režim mnichů, který tvořila modlitba a manuální práce, buď v klášteře, v dílnách, ve dvorech nebo v zahradách, což vysvětluje mimo jiné vztah mnichů k přírodnímu prostředí, přírodním zdrojům a jejich využití.
V případě vyšebrodského kláštera bohužel neexistuje žádná studie, která by dokumentovala historický vývoj klášterních zahrad. Z celkového pohledu na klášter z 15. století je zřejmé, že v té době existovala v severní části za hradební zdí, z dnešního pohledu mezi Rožmberskou bránou a Soudní budovou, zahrada oddělená od vnitřního areálu zdí, později označovaná jako užitková či zeleninová. Současný

pozemek této největší zahrady je svým půdorysem téměř totožný s touto historickou zahradou. Kromě toho v 15. století existovaly v západní části klášterního areálu nejméně dvě zřejmě ovocné zahrady. Užitková zahrada poskytovala produkty nejen pro klášterní kuchyni, ale byla i zdrojem léčivých bylin pro klášterní lékárnu a špitál.

Na jižní terase nad klášterním rybníkem pod budovami prelatury byla tzv. prelátská zahrada zřízená pravděpodobně v padesátých letech 17. století. Tento areál byl původně vyhrazen opatovi a jeho návštěvám včetně oranžerie, nedávno obnovené. Jižní pozice této zahrady zajisté poskytovala možnosti pro pěstování exotických rostlin a ovoce. Součástí oranžerie je celoplošně zasklený skleník, tento prosvětlený prostor byl ideální zimní zahradou a reprezentativním i odpočinkovým místem.

V rajském dvoře, který je součástí klauzury, se nachází rajská zahrada se studnou. Vždy to bylo místo ticha, rozjímání a meditace přístupné pouze mnichům.

Pod konventními budovami byla na jižní straně tzv. konventní zahrada. Šlo o terasovitou zahradu, do které v r. 1653 byla zavedena voda. Voda zde i v současné době vytéká z barokního chrliče.

V současné době jako jediná funkční zahrada je tzv. zahrada noviců, která vyplňuje prostor mezi zdmi knihovny a hospodářskou částí kláštera.

Pro úplnost je třeba uvést, že užitkové a ovocné zahrady se nacházely rovněž u jednotlivých hospodářských dvorů kláštera.

Do současnosti se zachoval také ovocný sad na jižním svahu pod obcí Malšín a historický ovocný sad u obce Lipanovice, ve kterých doposud mniši pěstují tradiční ovoce pro vlastní spotřebu.

V historických pramenech počínaje od založení kláštera nejsou žádné záznamy o vinicích na panství Vyšší Brod, resp. přímo v okolí kláštera. Pokud jsou uváděny v literatuře domněnky o pěstování vinné révy v Krásných Polích v nadmořské výšce kolem 900 metrů, nelze pro to nalézt žádné historické důkazy. Podle urbáře z r. 1530 klášteru v Rakousku patřily dvě vinice u Tullnu, a sice Grossweikersdorf se 13 a Ammeisthal se 6 poddanými vinaři.

Základní surovinou pro vaření piva v klášterních pivovarech byl chmel. Chmelnice byly zřizovány většinou kolem hospodářských dvorů.

V klášterních zahradách ve Vyšším Brodě se pěstovala zelenina pro konventní kuchyni, ovoce, a pozornost byla věnována bylinám pro klášterní lékárnu.

Na statku Komařice byly velké zahrady obehnané kamennou zdí. V zahradě nad sýpkou, zřejmě šlo o okrasnou zahradu, byla vystavěna oranžerie. Údajně se v

Komařicích poprvé v Čechách začal pěstovat salát. Pěstoval se také chmel, vinná réva a na polích konopí a len. Také u vesnice Sedlo byly založeny velké ovocné sady.

Správa rybníků

Horský profil krajiny Vyšebrodska nebyl nejvhodnější pro budování rybníků, přesto se v blízkém okolí kláštera nacházelo několik menších rybničních soustav zbudovaných cisterciáky. Příkladem je kaskáda 3 rybníků na Studáneckém potoku s chovnou i retenční funkcí (doposud funkční pouze horní rybník), lesní rybník na rašeliništních plochách severně od osady Kapličky zbudovaný jako rezervoár vody a chov pstruhovitých ryb, nebo soubor lesních rybníků nad osadou Studánky zachycujících vodu z pramenišť v klášterním lese; některé chovné rybníky si cisterciáci také pronajímali od vrchnosti, příkladem je dnes již zaniklý chovný rybník v náhorní nivě Mnichovického potoka s funkcí retenční nádrže.

Při kolonizaci krajiny a pro chov ryb, především kaprů, založili cisterciáci soubor rybníků v klimaticky příhodnějších lokalitách na Českobudějovicku, v obcích Záboří, Strýčice a Lipanovice a další, které jsou doposud funkční.

Další rybníky byly součástí velkostatku Komařice, které byly významně obnoveny a rozšířeny na počátku 20. století.

Lesnictví

Velká část panství Vyšší Brod se nacházela na pravém břehu Vltavy a byla pokryta lesem. Jednalo o Klášterní les, který se stal počátkem 13. stol. předmětem kolonizace. Další významnější lesní celky se rozprostíraly kolem Hořic na Šumavě, které klášter získal v r. 1290, v oblasti Kladenské Rovné (od r. 1506) a v okolí Komařic (od r. 1623).

První zmínky o lesním hospodářství jsou až z 18. stol. Předtím se jednalo o zprávy týkající se myslivosti provozované ve středověku v klášterních lesích Rožmberky. Z 18. stol. pocházejí první účty za prodej dřeva, za který klášter ročně utržil pouze 200-300 zlatých. Zprávy o zalesňování se objevují až koncem 18. stol. Od počátku 19. stol. je lesní majetek rozdělený do revírů spravován centrální lesní správou. V té době jsou vypracovány první porostní mapy jednotlivých revírů.

Díky Schwarzenberskému plavebnímu kanálu mezi Vltavou a Dunajem mohl od 19. století klášter poprvé v dějinách splavovat dřevo přímo do velkých měst (Linec, Vídeň).

Velká péče byla lesům věnována za opata Leopolda Wackarže (1857-1901) koncem 19. století. Dochází k nákupu semen, ve všech revírech jsou zakládány lesní školky, aby bylo možné obnovovat odlesněné plochy. V té době se zvyšuje produkce dřeva, jehož odběratelem se staly papírny v blízkých Loučovicích. Odbytové možnosti se podstatně zlepšily založením vlastní Vyšebrodské elektrické místní dráhy Rybník - Lipno, jejímž prostřednictvím se klášterní dřevo dostává na vzdálenější trhy.

Ze škodlivých vlivů na klášterní lesy je třeba zmínit kalamitní polomy především v r. 1740 a r. 1929.

Pokud se jedná o myslivost, lze konstatovat, že lesy panství nebyly významným honebním objektem.

Obchod, doprava, mlýny, těžba, sklářství a cihlářství

Mnohé o hospodářství cisterciáckého kláštera Vyšší Brod bylo již uvedeno v předchozím textu - informace o hospodářských dvorech, mlýnech, hamrech, pilách, cihelně, elektrické železniční dráze, vodní elektrárně …

Klášter jako panství byl soběstačný a hospodářsky aktivní v mnoha oborech.

Příkladem může být klášterní pivovar.

Vyšebrodský klášterní pivovar se prvně písemně připomíná k roku 1380, pivo se prapůvodně připravovalo přímo v klášteře a později snad ve dřevěném pivovaře umístěném v hospodářském zázemí komunity, jehož součástí byl i dodnes stojící gotický mlýn. Současný objekt pivovaru byl vystavěn až v 16. století, když jeho nejstarším dílem je architektonicky renesanční sladovna. S výstavbou vyšebrodského klášterního pivovaru je spojována osoba rožmberského úředníka a pozdějšího regenta Jakuba Krčína z Jelčan.

Kromě kláštera se pivo vařilo ve Vyšším Brodě i ve městě, podle dochovaného privilegia z roku 1524, měšťané celou produkci svého piva spotřebovávali přímo ve Vyšším Brodě.

Na počátku 18. století je klášterní pivovar uváděn jako nejvýkonnější v oblasti. Pivovar byl tehdy zařízen na var 13 sudů (asi 32 hl) a vystavoval ročně bezmála 1.200 hektolitrů piva. V polovině 18. století svařoval ročně již více jak 2.400 hektolitrů piva.

V roce 1873 se v něm svařilo více jak 5,000 hektolitrů piva při 45 hl várkách - dvojnásobek měšťanského. Pivovar však byl zařízen ještě na ruční pohyb a technicky se jevil jako značně zastaralý. Ještě do konce 19. století pak byl od základu přestavěn, značně zmodernizován a do podniku zaveden strojní pohon**.** V roce 1901 podnik vystavoval ročně přes 6.000 hl piva.

Ve výrobním roce 1909/1910 vystavil pivovar svůj absolutní vrchol produkce - 8.306 hl**.** Vysoký standard si pivovar udržoval po celý zbytek rakousko-uherské monarchie.

V produkčním roce 1928/1929 ustanovil prvorepublikově nejvyšší výkon – 6.513 hl vystaveného piva. Krátce na to naplno udeřila hospodářská krize, ze které však pivovar vyvázl v podstatě dobře a bez přílišných výrobních propadů. Za druhé světové války byl klášter nacisty zrušen, pivovar měl nuceného správce, ale zůstal v

činnosti. Od roku 1945 byl pivovar pod národní správou a dny jeho funkce se krátily. Provoz byl zastaven v srpnu roku 1948 a jako poslední výstav zaznamenáváme hodnotu 926 hl piva**.** Měděné vybavení pivovaru bylo r. 1950 odvezeno. Objekt byl cisterciákům vrácen v restitucích až před několika lety, dnes je bývalý klášterní pivovar zcela zdevastovaný a čeká na svou obnovu.

Klášter provozoval pivovar také v hospodářském dvoře zvaném Glashof, který byl založen v r. 1651 ve vesnici Skláře, který byl poprvé zmiňován v r. 1373 v soupise jmění vyšebrodského kláštera. Jeho osud je ukázkou – nejen vároprávečných - sporů kláštera s panským rodem Eggenberků, kteří převzali krumlovské panství. Kníže z Eggenberku v r. 1669 poručil pivovar ve Sklářích uzavřít a poddaným nařídil, aby pili pivo pouze z knížecího pivovaru v Černé v Pošumaví. Opat neuposlechl, protože uzavření pivovaru by znamenalo výrazný zásah do klášterních příjmů. Do té doby od r. 1651 bylo totiž ve Sklářích vyčepováno 3.625 sudů. Nakonec kníže nechal rozbít pivní sudy a zničit celé zařízení pivovaru ve Sklářích; přes veškeré stížnosti opata byl nakonec vydán v r. 1675 císařský dvorský dekret, který přiznal knížeti várečné právo navždy. Spory s Eggenberky ohledně prodejních míst pokračoval ještě na počátku 18. století.

Dvůr Glashof před svým zánikem byl tvořen souborem jednopatrových budov, v nichž se kromě pivovaru nacházel ještě hostinec a panský dům se slunečními hodinami a znakem vyšebrodského kláštera. Opat nechal ve dvoře zřídit domácí kapli, které pražské arcibiskupství v r. 1490 udělilo svolení ke konání mší. Tento historicky významný objekt zcela zmizel po demolici v r. 1975 (období druhého zrušení kláštera).

Sklářská výroba ve dvoře Glashof, jak by tomu název dvora nasvědčoval, nebyla dosud prokázána a v historických pramenech o tom nebyla shledána žádná zmínka.

Zajímavým místem je také Uhlířský vrch (925 m n. m) nad vltavským údolím nad Loučovicemi, místo, kde uhlíři z bývalé osady Hodoň pálili v milířích dřevěné uhlí, které se používalo v klášterních hamrech při zpracování železa. Po milířích jsou v lesním porostu dodnes patrná plochá místa, v nichž lze nalézt stopy po dřevěném uhlí.

Sakrální krajina

Symbolem sakrální krajiny Vyšebrodska je poutní kostelík s obrazárnou Maria Rast am Stein na konci křížové cesty, ke které se může návštěvník několika značenými trsami od kláštera nebo od města Vyšší Brod směrem na Martínkovský vrch. Kostelík a křížová cesta vznikly na konci 19.století, nechal ji postavit opat kláštera pro početné poutníky. Kaple slouží svému účelu doposud.

Krajina směrem jižním od Vyššího Brodu ke statním hranicím s Rakouskem byla poznamenána násilným odchodem německého obyvatelstva po r. 1945 a téměř všechny vesnice v bývalém pohraničním pásmu zanikly. Dnes po nich zůstaly zarostlé ruiny, někde zplanělé ovocné stromy jako pozůstatky bývalých zahrad a prakticky na všechny zaniklé vesnice i samoty upomínají drobné sakrální památky.
Většina z nich byla opravena péčí potomků bývalých obyvatel. Jde o kříže, kamenná boží muka sloupová nebo výklenková. Do kamene vyryté letopočty a iniciály jejich zřizovatelů propojují tuto krajinu s minulostí a jsou mementem tragických událostí.
Mnoho z nich nese atributy vyšebrodského kláštera ať je to samotné vyobrazení kláštera nebo slavné Vyšebrodské madony.

Nalezneme i chátrající torza kaplí v Herbertově a Horní Drkolné. Na kopci nad Herbertovem nalezneme tzv. kamennou mohylu s grotou, která byla zbudována bývalými obyvateli Herbertova a po generace udržována až do dnešních dob.

Nejhůře dopadl bývalý farní kostel v Kapličkách, celá ves v pohraničním pásmu byla po roce 1948 zbořena, kostel sloužil jako ovčín a v roce 1959 byl ostřelen, za své vzal i vedlejší hřbitov. Dnes zde nalezneme pouze drobné kamenné torzo zřejmě z bývalé věže kostela. Místu dodnes kontrastuje železná konstrukce vysoké pozorovatelny pohraniční stráže. Ale nově vysvěcený kamenný kříž upomíná, že zde byl kostel uprostřed Kapliček a boží muka připomínají s pietou místo, kde odpočívají obyvatelé zaniklé vesnice.

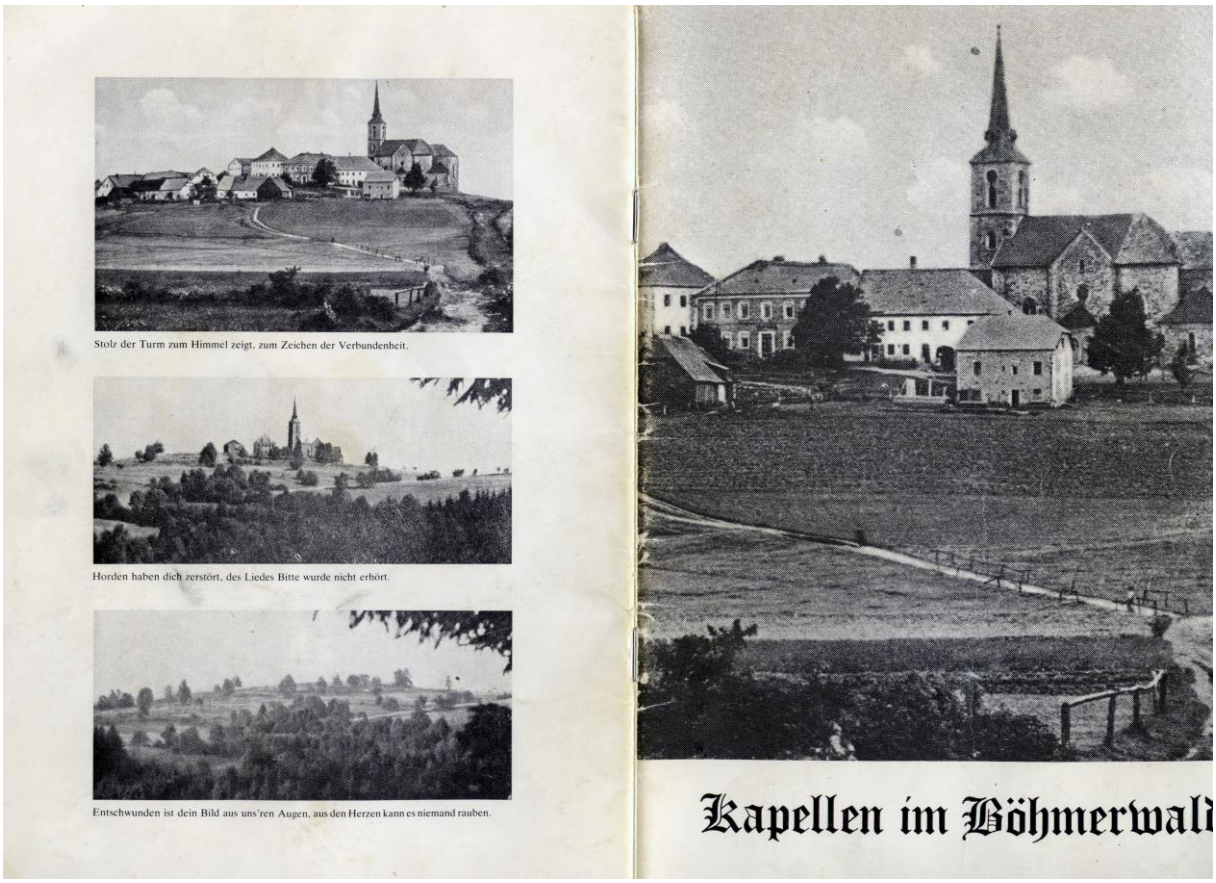

Také poutní kostel Panny Marie Bolestné poblíž Hořic na Šumavě byl v roce 1966 odstřelen vojenskou správou, torza kamenných zastavení křížové cesty z poloviny 19. století jsou doposud k nalezení v přilehlém lesíku.

Období 1945-1989 znamenalo devastaci řady dalších kaplí a celých obcí v klášterní krajině Vyšší Brod, která byla z významné části za komunismu ve vojensky střeženém pohraničním pásmu. Nejvýmluvněji o tom svědčí níže uvedená mapa zničených sakrálních staveb, největší počet je jich právě ve vyšebrodské cisterciácké klášterní krajině.

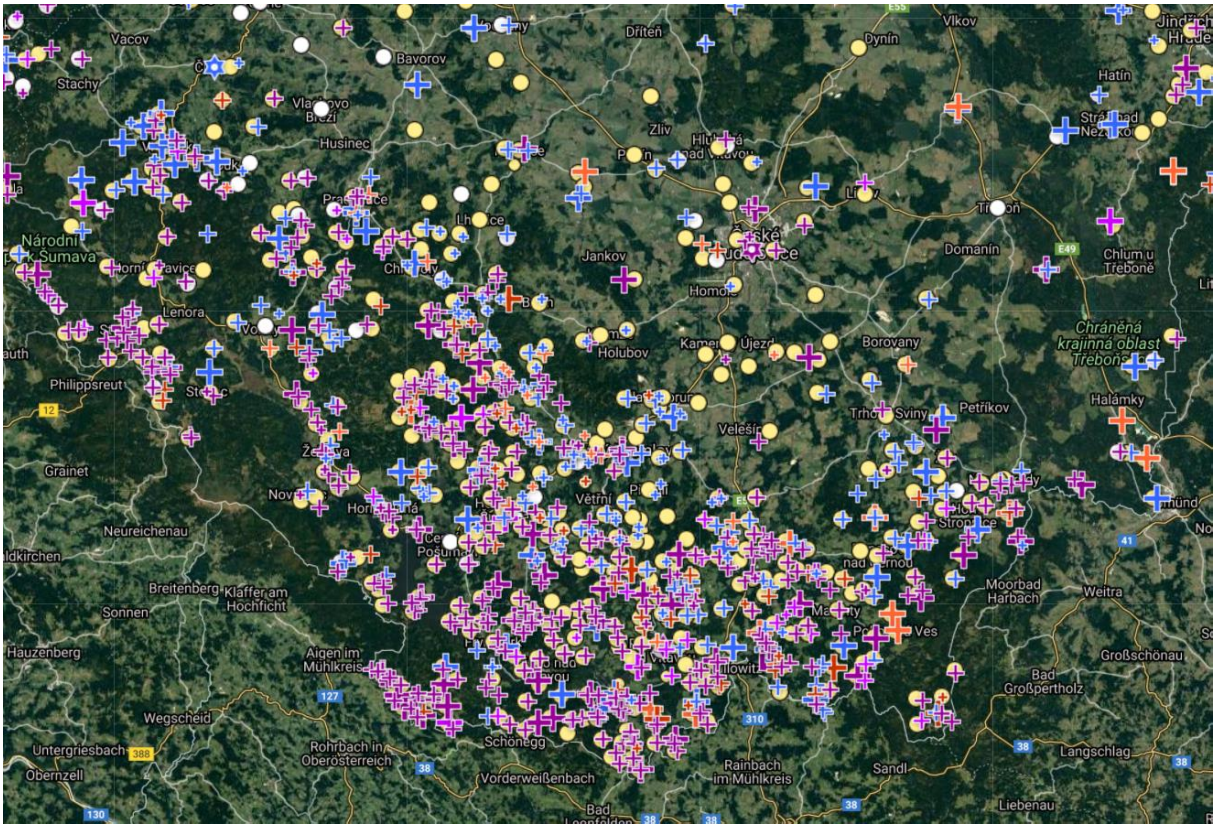

Dobrý pozorovatel si i dnes ve volné krajině zajisté všimne pásů stromoví a keřů, které rostou na bývalých mezích a naznačují bývalé lánové pluziny. Na místě zaniklých vesnic v suti kamenů bývalých stavení zaujmou mohutné kleny a lípy vrostlé do starých zdí a tarasů.

Zvláštním klidem a pohodou působí stará cesta od kláštera ke dvoru Kozinec lemovaná staletými duby nebo solitérní mohutná památná lípa na pastvině pod Dolní Drkolnou. Cesta dříve vedoucí z Horní Drkolné do Horního Dvořiště sice dnes již neexistuje, ale její původní trasu vyznačuje dlouhé stromořadí klenu a habrů…. i taková ke cisterciácká klášterní krajina Vyšší Brod.

Sídelní struktury, formy zemědělského hospodaření, vesnice a město

V době založení r. 1259 obdržel vyšebrodský klášter od svého fundátora, Voka z Rožmberka rozsáhlou hornatou a zalesněnou oblast na jihozápad od kláštera, která v té době byla neobydlená především z toho důvodu, že terén se nedal hospodářsky využít. Pouze ta místa, která k tomu byla příhodná, se stala předmětem klášterní kolonizace. Mimo jiné důvodem kolonizace byly i zájmy donátora, kterému budoucí kolonizace umožňovala propojit jeho državy na jihu Čech s těmi v Horním Rakousku v oblasti Mühlviertelu.

Prostor tzv. Klášterního lesa (Klosterwald) dotčený kolonizací, jehož místní název se zachoval do současnosti, lze dnes vymezit oblastí ohraničenou na severu řekou Vltavou, na západě osou Přední Výtoň-Guglwald, na východě silnicí Vyšší Brod - Studánky - hraniční přechod do Rakouska a na jihu státní hranicí s Rakouskem.

Předpokládá se, že mniši započali s hlavní fází kolonizace již počátkem 14. stol. Kolonizační činností v Klášterním lese a jejím smyslem bylo také zakládání vesnic. Kolonisté dostávali usedlosti a pole do dědičného držení a byly jim poskytovány četné výhody spočívající např. v osvobození od placení dávek na dobu několika let. V Klášterním lese bylo založeno přímo klášterem 11 vesnic. Patrně nejdříve založenou vsí byly ve 14. stol. Kapličky, které byly založeny jako farní obec před r. 1377, neboť v tomto roce je zde doložen farní kostel. Z pozice této vsi v nadmořské výšce kolem 950 m bylo možné přehlédnout prakticky celou oblast rozsáhlého Klášterního lesa.

Další ves Pošlák je připomínána v r. 1400. Ostatní vsi - Mnichovice, Hodoň, Frantoly, Krásná Pole, Adámky, Mlýnská, Dobřín, Lhota a Lipová - jsou sice písemně zmiňovány v klášterním urbáři až v r. 1530, ale nejméně v r. 1377 patřily (buď už všechny nebo část z nich) pod faru v Kapličkách. Většina uvedených osad kromě Frantol, Lipové a Mlýnské byla založena v centrální části lesa v táhlém stoupajícím údolí od Vyššího Brodu až na nejvyšší bod (Mnichovice, Hodoň, Krásná Pole, Adámky, Kapličky) a poté od Kapliček na západní okraj Klášterního lesa (Dobřín a Lhota). V rámci kolonizace byly využívány vhodné místní a geografické podmínky, vodní zdroje a klimatické poměry. Například u Mnichovic na toku Menší Vltavice bylo vhodné místo pro založení rybníka, Lhotecký potok nabídl možnost k založení mlýna v Mlýnské a u Lhoty, jižní svahy byly vhodné k vyklučení a založení polí apod. Traduje se, že u Krásných Polí byla i vinice, ovšem pro to nebyly nalezeny žádné

objektivní ani historické důkazy. Vzhledem k poměrně vysoké nadmořské výšce lze předpokládat, že zemědělství plnilo spíše okrajovou roli. Vzhledem k četným pastvinám se rozvinul i chov dobytka. Zdrojem obživy pro místní obyvatelstvo bylo pěstování a zpracování lnu, přadláctví, výroba domácího hrubého plátna, dřevařství a pálení dřevěného uhlí. Postupem doby vznikaly nové mlýny a pily.

Jako poslední byla klášterem v r. 1789 založena už nikoliv v rámci kolonizace malá osada Hřbítek pro lesní dělníky, kteří pracovali v Klášterním lese.

Kolonizace Klášterního lesa byla německá, osadníci, kteří sem přišli, byli převážně ze sousedního Rakouska. Tento národnostní charakter si tato oblast podržela až do r. 1945, kdy německé obyvatelstvo bylo nuceno odejít a prakticky všechny osady zanikly.

Nelze opomenout ani význam Klášterního lesa co se týče lesního hospodářství, které bylo a stále je důležitým zdrojem příjmů v rámci těžby, prodeje a zpracování dřeva, myslivosti a chovu ryb.

Mapa typů sídel, dokumentující situaci v polovině 19. století (výřez):

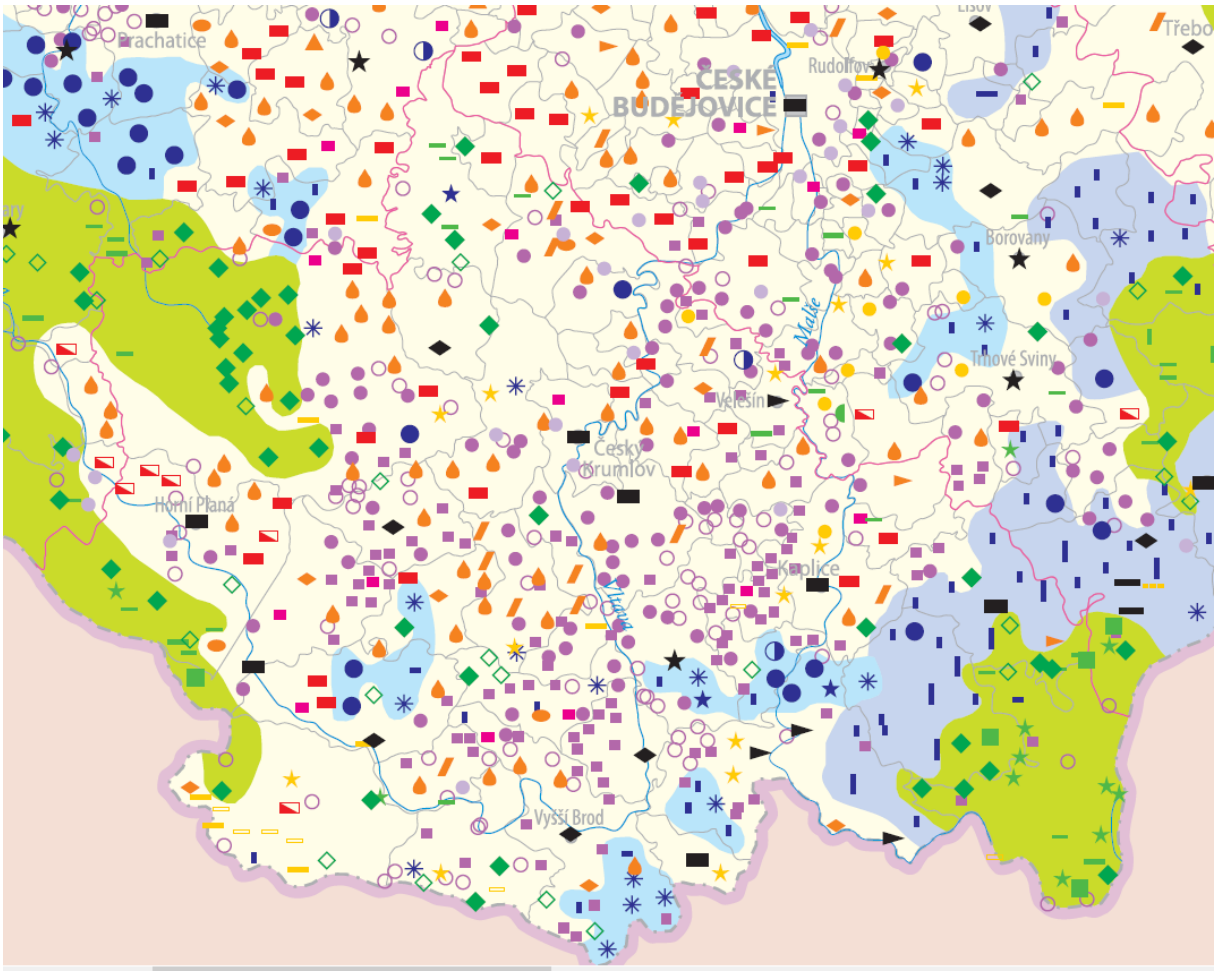

Mapa zachycuje všechna vesnická sídla a historická sídla městského charakteru existující na území ČR v polovině 19. století a třídí je podle jejich historických půdorysných typů. Aby vyniklo skutečné geografické rozšíření jednotlivých půdorysných typů, jsou v mapě zachyceny i vesnice zaniklé ve 20. století. Obecně lze říci, že ČR představuje z hlediska typologie vesnického osídlení mimořádně zajímavé a pestré území.

Pro klášterní krajinu Vyšší Brod jsou typické především malé vsi dvorcového typu (odpovídá grangiím), radiální lánové vsi a rozptýlené vsi.

Mapa typů sídel (včetně podrobné legendy):

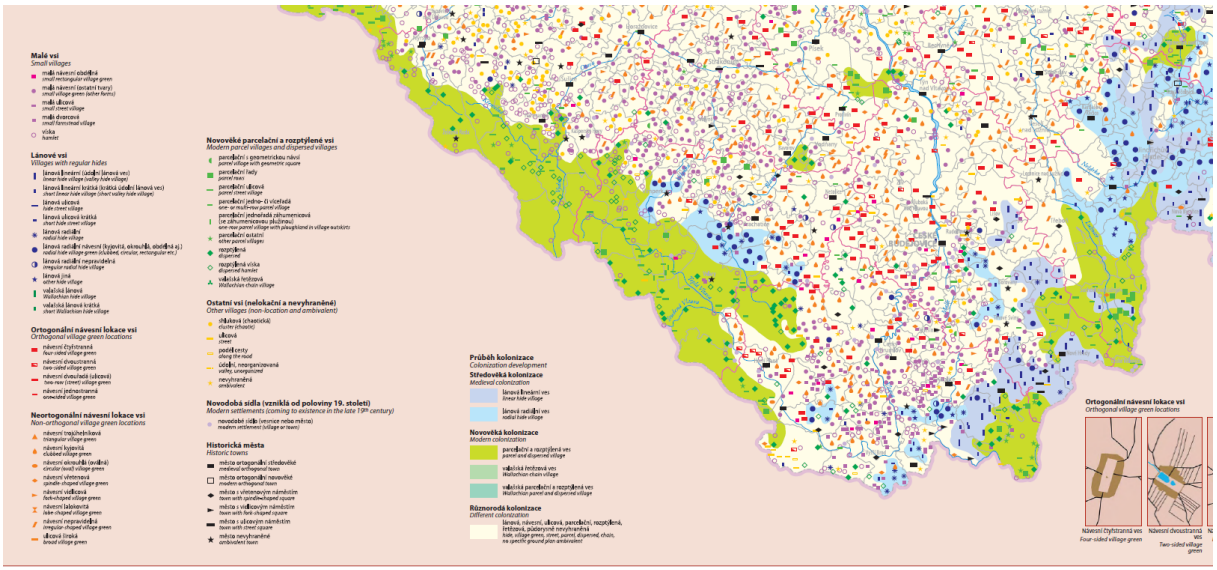

Souhrn

V česko-rakouském pohraničí, předhůří Šumavy v bohatě zalesněné krajině se na pravém břehu horního toku Vltavy rozkládá městečko a klášter Vyšší Brod. Cisterciácké opatství ve Vyšším Brodě (latinsky Altovadum, německy Hohenfurth) bylo založeno Vokem z Rožmberka **1. června 1259; od tohoto data se vine historie kultivace krajiny, kterou cisterciácké opatství ovlivnilo … a v určité míře tak činí dodnes.**

V prvním období **šlo o skutečnou kolonizaci území** významné části Jižních Čech, které v důsledku definovalo místní hranice území Čech a Rakouska.

Vysoce roztříštěné území krajiny ovlivněné činností cisterciáckého kláštera Vyšší Brod vyplývá z nepříliš výhodné lokace umístění kláštera v horské krajině; již fundátor obdaroval klášter vesnicemi v zemědělsky úrodném centrálním vnitrozemí Jižních Čech, ale také územími, které měl v úmyslu kolonizovat a ovlivňovat. Další pozemky a nemovité statky v širší lokalitě nejen Jižních Čech získával klášter také obvěněním noviců. V ekonomicky silných obdobích klášter sám nakupoval **další vesnice v klimaticky příznivé části Jižních Čech** a hospodářsky je zvelebil, byť ve vzdálenosti více než 50 kilometrů od Vyššího Brodu.

Krajinu ovlivnili cisterciáci svým přístupem k zemědělství i dalším hospodářským činnostem, využívajícím místní zdroje včetně energie vody.

Řada postupů byla inovativních, přinášejících kvalitativní změnu života pro klášter i místní obyvatelstvo. Významný podíl na tomto mělo **systematické sdílení informací mezi jednotlivými kláštery v rámci cisterciáckého Řádu, a přizpůsobení místním podmínkám.**

Klášter Vyšší Brod je doposud funkčním cisterciáckým klášterem, přestože v průběhu 20. století byl po dvakráte zrušen politickým rozhodnutím, a opakovaně také značně omezen na svých majetkových a hospodářských právech; jestliže před sto lety klášter vlastnil 5.500 hektarů, dnes se jedná zhruba o desetinu. **Dějiny dvacátého století se významně projevily na devastaci** nejen sakrálních a hospodářských objektů ve vlastnictví kláštera Vyšší Brod; **z klášterní krajiny zmizely desítky celých vesnic** a stovky drobných sakrálních staveb, v příhraniční části zanikly i původní komunikace.

Přes všechny tyto strázně **je kulturní krajina ovlivněná působením cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě živým lexikonem**, který pozornému a informovanému návštěvníkovi dává nahlédnout do historických souvislostí spojujících konkrétní místo s celou Evropou.

Je také domovem nejen pro mladou komunitu cisterciáků, ale i tisíce místních obyvatel na Vyšebrodsku a dalších lokalitách Jižních Čech.

Zdroje

Použitá literatura:

Anděra,M., Zavřel,P.: Šumava příroda, historie, život. Baret 2014, str. 367-369

Atlas krajiny České republiky, ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2012

Burdová,P.,Culková,D.,Čáňová,E.,Lišková,M., Rajtoral,F.: Tereziánský katastr český, svazek 3. Dominikál, Praha 1970, str. 90-94

Cechner,A.: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu kaplickém. Praha 1921, str. 320-430

Čechura,J.: Počátky vyšebrodského kláštera. JSH 1981,str. 4-16

Černý,J.: Poutní místa českobudějovické diecéze. Pelhřimov 2013, str. 285-289

Doskočil,K.: Berní rula z r. 1654, kraj Bechyňský, rula č. 3, panství Vyšší Brod. Praha 1953,str. 65-67

Fibich,O.: Nejúplnější místopisný slovník staré Šumavy. Strakonice 2009

Chalupa,A.,Lišková,M.,Nuhlíček,J.,Rajtoral,F.: Tereziánský katastr Český, svazek 1, Rustikál (kraje A-CH), Budějovický kraj. Praha 1964, str. 124-129

Charvátová,K.: Dějiny Cisterciáckého řádu v Čechách 1142-1420, 2. svazek, Kláštery založené ve 13. a 14. Století. Univerzita Karlova v Praze 2014, str. 27-28,33-35,47-65

Kaindl,D./Hlinomaz,M.(ed.cz): Dějiny kláštera Vyšší Brod v Čechách. Cisterciácké opatství Vyšší Brod, 2008, str. 45-47,74-75,161-170

Kalný,A.: Soupis urbářů jihočeských archivů 1378-1773/II. SOA Třeboň 1976, str. 338-351

Kovářík,V.: Literární toulky po Čechách, str. 74

Kruml,F.: Historický průzkum lesů pro Lesní závod Český Krumlov, dílčí eleboráty historického průzkumu lesů pro: 2. panství Vyšší Brod. Hluboká n. Vlt. 1966, str. 275-321

Sedláček,A.: Hrady, zámky a tvrze Království českého III. Praha 1884, str. 276

Schaller,J.: Topographie des Königreichs Böhmen, 13.Theil. Prag und Wien 1797, str. 125-126,167-176

Sommer,J.G.: Das Königreich Böhmen, statistisch – topographisch dargestellt, Budweiser Kreis. Prag 1841,str. 125-126,167-171

Soupis poddaných podle víry z r. 1651, Bechyňsko 1. SÚA v Praze 1997, str. 38-36

Umělecké památky Čech T/Ž, svazek 4.. Academia 1982, str. 310 an.

Vlček,P. , Sommer,P., Foltýn,D.: Encyklopedie českých klášterů. Praha 1997, str. 688-691

Vyšebrodská elektrická dráha, Stránky přátel železnice, 2000

Kapellen im Böhmerwald, 1960, foto titulní stránky

Použité e-prameny:

Cisterciácký klášter Vyšší Brod, www.klastervyssibrod.cz

Databáze vodních mlýnů, www.vodnimlyny.cz

Databáze zaniklých obcí, www.zanikleobce.cz

Databáze zničených kostelů, www.znicenekostely.cz

Expozice k historii Hořic na Šumavě v areálu pašijových her

Historie Hořic na Šumavě, www.horicenasumave.cz

Historie regionu Vyšebrodsko, www.encyklopedie.ckrumlov.cz

Mapy stabilního katastru dle katastrálních území z r. 1826, www.ags.cuzk.cz

Památkový katalog, www.pamatkovykatalog.cz

Stručná historie města Vyšší Brod, www.mestovyssibrod.cz

Vyšší Brod – historické pohlednice, www.vyssibrod-historicky.cz